

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

K JAZYKU A STYLU VYBRANÝCH DĚL VOSKOVCE A WERICHA

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Maturová, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Lucie Korousová

Studijní obor: Bohemistika (navazující)

Ročník: 2.

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku a obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 24. dubna 2016

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Markétě Maturové, Ph.D., za trpělivost, rady a připomínky, které mi pomohly při psaní práce.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na jazykovou analýzu vybraných děl od Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Zejména se snaží vystihnout shodnou a rozdílnou jazykovou výstavbu daných děl.

Práce je členěna na část teoretickou a část praktickou. Teoretická rovina je věnována funkčnímu stylu umělecké literatury. Dále následuje část, která je zaměřena na autory a základní charakteristiku jednotlivých dramát. Praktická rovina je rozčleněna na stránku hláskoslovnou, morfologickou, syntaktickou a lexikální. Jednotlivé části jsou zde doplněny o konkrétní ukázky ze zkoumaných textů a věnují se porovnávání rozdílných a totožných jazykových prostředků vybraných děl.

Rozbor byl proveden u dramát *Vest Pocket Revue* (1927), *Kat a blázen* (1934) a *Robin Zbojník* (1932).

Abstract

The diploma thesis is focused on linguistic analysis of selected pieces of work from Jiri Voskovec and Jan Werich. Especially, it tries to capture the same and different linguistic construction of the given work.

The work is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part is devoted to functional style of literature . It is followed by the section, which focuses on the authors and basic characteristics of individual dramas. The practical part is divided into several sections: phonetic, morphological , syntactic and lexical. The individual parts are supplemented with concrete examples of the studied texts and they deal with comparing different and identical language means of selected pieces of work.

The analysis was performed in dramas *Vest Pocket Revue* (1927), *Kat a blázen* (1934) and *Robin Zbojník* (1932).

Obsah

Úvod	8
Metodologie	9
1 Funkční styl umělecké literatury	10
1.1 Textová výstavba uměleckých textů	11
1.1.1 Kompozice	11
1.1.2 Horizontální členění uměleckého textu	12
1.1.3 Vertikální členění uměleckého textu	12
1.2 Jazyková výstavba uměleckých textů	12
1.2.1 Hláskoslovná a tvaroslovná stránka	13
1.2.2 Syntaktická stavba uměleckých textů	14
1.2.3 Lexikální stránka	15
2 Jiří Voskovec a Jan Werich	16
3 Textová výstavba a základní charakteristika jednotlivých děl	18
3.1 Vest Pocket Revue	18
3.2 Kat a blázen	22
3.3 Robin Zbojník	27
4 Jazyková výstavba vybraných divadelních her	30
4.1 Hláskoslovná a tvaroslovná stránka	30
4.1.1 Obecná čeština	30
4.1.2 Prostředky zastarávající a zastaralé	36
4.1.3 Méně obvyklé seskupení hlásek	42
4.1.4 Zvukomalebnost	42
4.2 Syntaktická stavba textů	50
4.2.1 Zvýšená frekvence vět určitého typu	51
4.2.2 Obměny slovosledu	53
4.2.3 Věty tázací a zvolací	56
4.2.4 Syntaktické figury	58
4.3 Lexikální stránka	61
4.3.1 Frazologické jednotky	62
4.3.2 Výrazy knižní a zastaralé	63
4.3.3 Aluze	63

4.3.4 Cizojazyčné citáty	67
4.3.5 Výrazy expresivní	71
4.3.6 Citoslovce	73
4.3.7 Humor a satira	74
4.3.8 Písně	83
4.4 Implicitnost a explicitnost v uměleckém vyjádření	87
4.4.1 Metafora	87
4.4.2 Personifikace	88
4.4.3 Metonymie	89
4.4.4 Synekdocha	90
4.4.5 Přirovnání	90
Závěr	92
Literatura	95

Úvod

Jiří Voskovec a Jan Werich se už od počátku své tvorby řadí mezi nejoblíbenější české umělce. Čtenáře dokážou oslovit i dnes, a to především volenými tématy, osobitým humorem a satirou či dobovými narážkami. Největší slávu však zažili v éře meziválečné divadelní scény, kdy byla jejich jména spojená s tvorbou v Osvobozeném divadle.

Právě tomuto období se budu ve své práci věnovat. Diplomová práce analyzuje tři díla, která pocházejí z různých fází jejich života, a tak v nich autoři zpracovávají rozdílná témata. Zaměřím se na dílo *Vest Pocket Revue*, které je jejich prvotinou. Dále na dramata *Kat a blázen* a *Robin Zbojník*, která obě pocházejí ze 30. let, ale mají rozdílné téma. Cílem je porovnat vybrané texty jmenovaných autorů po stránce jazykové a stylistické a všimnout si shodných a rozdílných postupů při práci s jazykem. Proto se práce zaměřuje na souhrn nejpoužívanějších výrazových prostředků obou umělců. Dále se snaží vystihnout, v čem jsou jednotlivá díla rozdílná a v čem je jejich jazyk stejný.

Diplomová práce se dělí do čtyř kapitol. První dvě kapitoly jsou zaměřené teoreticky, zbylé dvě pak na praktickou část. Práce se týká jazykového rozboru zmíněných literárních děl. Základní údaje o teoretických poznacích byly čerpány z jazykových a stylistických publikací, které jsou uvedeny v kapitole Literatura. Vychází z informací o funkčním stylu umělecké literatury a stylistiky obecně. Druhá kapitola se stručně věnuje životu Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

Třetí kapitola je věnována textové výstavbě. Za pomoci vybraných zdrojů jsem se pokusila analyzovat, jak je vystavěna kompoziční stránka, tedy horizontální a vertikální členění dramatických děl. Dále jsem k této kapitole připojila stručnou charakteristiku knih.

Poslední kapitola se snaží zaznamenat shodné a rozdílné jazykové prvky použité při výstavbě vybraných literárních děl. Rozdělení a název podkapitol v této části práce je převzato z publikace *Současná stylistika* (2008) od Marie Čechové, Evy Minářové a Marie Krčmové. Použité ukázky vycházejí z analýzy jednotlivých knih a jsou následně porovnávány mezi sebou.

Metodologie

Ve své diplomové práci jsem analyzovala jazykovou stránku vybraných děl od Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Mezi rozebírané texty patří *Vest Pocket Revue* (1927), *Kat a blázen* (1934) a *Robin Zbojník* (1932).

Při zpracovávání teoretické části jsem vycházela z prací, které se zabývají problematikou funkční stylistiky. Jedná se zejména o publikace *Současná stylistika* od Marie Čechové, Marie Krčmové a Evy Minářové, *Stylistika češtiny* od Jana Chloupka, *Česká stylistika* od Josefa V. Bečky a *Stylistika a...* od Jany Hoffmanové.

V kapitole věnované autorům jsem čerpala z literatury zabývající se Osvobozeným divadlem a dramatickou tvorbou. Informace jsem získala z knih *Osvobozené* od Michala Schonberga, *Slavné osobnosti divadla* od Mileny Cesnakové-Michalové a z publikací od divadelního kritika Vladimíra Justa (viz Literatura).

Kapitola *Textová výstavba a základní charakteristika jednotlivých děl* je věnována kompoziční stránce, tedy horizontálnímu a vertikálnímu členění. Poté jsem stručně převyprávěla děj jednotlivých dramát.

Praktická rovina práce se věnuje konkrétním příkladům z analyzovaných knih. Jednotlivá díla jsem nejprve pečlivě přečetla a posléze z nich do své práce vybrala dané případy zkoumaných jevů. Následně jsem určovala jejich funkce v textu. Jazyková výstavba je rozčleněna na stránku hláskoslovnou, tvaroslovnou, syntaktickou a lexikální. Rozdělení a názvy kapitol v praktické části práce vycházejí z publikace *Současná stylistika* od Marie Čechové, Marie Krčmové a Evy Minářové.

Při zkoumání jednotlivých výrazových prostředků byly cennými zdroji *Slovník české frazeologie a idiomatiky* od Františka Čermáka, *Encyklopedický slovník češtiny*, *Slovník literární teorie* od Štěpána Vlašína a internetové stránky *Slovník spisovného jazyka českého* a *Internetová jazyková příručka*.

1 Funkční styl umělecké literatury

Jako funkční styl umělecké literatury (umělecký styl) je označován styl, v němž se komunikační funkce pojí s funkcí estetickou. Do této oblasti patří všechna díla krásné literatury (poezie, próza, drama), která jsou v dané době v čtenářském oběhu (včetně děl dočasně zapomenutých, děl starších a překladů).

Funkce umělecké literatury je dnes vymezena jako esteticky sdělná, někdy jako estetická a sdělná. Problematikou sdělné funkce se zabývá literární věda a v rámci ní literární teorie. Základem je, že *„literární dílo je zobrazením skutečností reálného i fiktivního světa ze subjektivního pohledu autora a subjektivně interpretovaným čtenářem. Z toho vyplývá, že ani zdaleka nemusí jít o realistické vyjádření skutečnosti.“* (Krčmová, 2008, s. 299) Estetická hodnota literárního díla se projevuje, když autor v uměleckém textu formuluje výpověď tak, aby podněcovala představy recipienta, působila na jeho citovou stránku a obohacovala jeho vnitřní život a tím nutí vnímatele zaujímat věcné, etické či emotivní postoje k uměleckému sdělení. Estetická a sdělná funkce krásné literatury se plně uplatní až při interpretaci díla (aktivní přistoupení čtenáře k četbě). Obě tyto funkce se nemohou plně uplatnit při pouhém letmém přečtení.

Do oblasti umělecké literatury patří všechna díla, která v sobě obsahují literárnost (poetičnost), což je *„vědomá snaha autora vytvořit aktivní práci s jazykovými (i tematickými) prvky díla esteticky účinné, a to bez ohledu na skutečný výsledek této snahy.“* (Krčmová, 2008, s. 300) Estetická funkce nepůsobí mechanicky, ale až při interpretaci, kdy čtenář hledá smysl díla.

Marie Čechová (2008) uvádí, že je literární text svébytným typem komunikátu, jenž je zároveň vymezen celou řadou protikladů. Umělecké dílo je veřejné, ale zároveň je určeno pro individuální vnímání. Text je monologem autora, ale je často stylizován jako dialog. Text je psaný, ale dramatický text je vytvořen ke zvukové realizaci. Kontakt s adresátem je ze strany autora nepřímý, ale v dramatu se kontakt zkonkretizuje, i když bezprostřední vliv na průběh představení divák nemá. Dílo vzniká jako text situačně nezakotvený, ale vnímá a interpretuje se vždy v konkrétní situaci. Dílo je zároveň subjektivně vytvořený komunikát, jenž by měl ale směřovat k umělecké objektivitě. Autor si každý umělecký projev předem pečlivě připravuje, avšak v některých žánrech je usilováno o iluzi autentičnosti výpovědi (o snahu novosti

vyjádření). Umělecká díla nejsou přímou výpovědí o reálném či fiktivním světě, jsou pouze jeho různě modifikovaným zobrazením. Také proto může umělecké dílo čerpat z celé šíře národního jazyka.

Poetizace sdělení je charakteristickým znakem krásné literatury. Myslí se tím „*užívání výrazových prostředků se záměrem vytvořit dílo působící jak hodnotou sdělnou, tak i estetickou. V konečné podobě se na poetizaci sdělení podílejí všechny složky textu, tedy nejen jazyková výstavba.*“ (Krčmová, 2003, s. 261)

1.1 Textová výstavba uměleckých textů

1.1.1 Kompozice

Kompozice literárního textu je „*záměrné uspořádání jednotlivých jazykových i tematických složek literárního díla v celek, v jehož struktuře mají všechny prvky své pevné, významově exponované postavení. Kompozice se tak stává stěžejním prostředkem realizace autorova uměleckého záměru a slouží k vyjádření celkového charakteru a smyslu díla.*“ (Vlašín, 1984, s. 179)

Umělecké dílo je uzavřený celek, který by tak měl být i posuzován. Forma díla slouží k vyjádření hierarchizace jeho složek. Tato hierarchizace není jen zobrazením věcné důležitosti motivů, ale je zároveň i součástí autorova záměru.

Umělecký text má svou kompoziční stránku dokonale propracovanou. Kompozice je tvořena tak, aby plnila autorský záměr (podléhá autoritě a osobnosti autora) tím, že záměrně zvýrazňuje některé momenty a jiné naopak odsouvá do pozadí. V mnoha dílech byla kompozice ovlivněna tradicí žánru (především v období klasicismu). V současnosti je ovšem v literatuře kladen důraz na individualizaci autorského stylu.

Z hlediska slohotvorných postupů jsou díla často smíšená. Epický text je založen na vyprávěcí linii, která je různě modifikována. V epice je dynamický prvek zastoupen vyprávěním. Zároveň je tento dynamický úsek spojován s prvky statickými (popisy a úvahy). Dramatický text je založen na vyprávění podaném dialogickou formou. Statický prvek zahrnuje úvahové pasáže, které mívají formu monologu. Popis je nahrazen scénickou výpravou. Lyrický text je subjektivní a dominuje v něm buď postup popisný, nebo úvahový. Tento text je založený na pocitech a prožitcích autora.

1.1.2 Horizontální členění uměleckého textu

Horizontální členění podléhá estetické funkci díla. Součástí textu tvoří titul. V dnešní době název díla obvykle nenaznačuje obsah (jak tomu bylo ve středověku), ale má obrazný charakter. Prozaické texty jsou děleny na kapitoly, které jsou spojené na základě časové osy nebo prostřednictvím postav. Kapitoly se dále člení na odstavce. Horizontální členění dramatického textu je konkretizováno na jednání a jednotlivé výstupy. V lyrice do horizontálního členění patří volba jednotlivých čísel sbírek.

1.1.3 Vertikální členění uměleckého textu

V uměleckých textech je vertikální členění ustálené. *„Vertikální členění epického textu je důležitým problémem stylistickým, neboť se promítá nejen do textové roviny díla, ale i do jeho vlastní jazykové výstavby.“* (Chloupek, 1990, s. 237) V epice se jedná o rozčlenění na pásmo vyprávěče a pásmo postav. V dramatickém textu vertikální členění zahrnuje dialogy postav a scénické poznámky. V lyrice je to dáno volbou obrazných prostředků a veršovou formou.

1.2 Jazyková výstavba uměleckých textů

„Normy, které tu vznikly, se utvářely po staletí. V české situaci došlo k přerušení kontinuity literárního vývoje v době pobělohorské, a proto se stylová norma textů umělecké literatury začala nově utvářet až v první třetině 19. století. Základem se tu stala koncepce básnického jazyka, kterou propracoval Josef Jungmann.“ (Chloupek, 1990, s. 240)

Básnický jazyk se začal rozpracovávat až ve 20. a 30. letech tohoto století. Zásahu na tom měl Pražský lingvistický kroužek, jenž se zabýval teorií funkčních stylů. Lingvisté, především Jan Mukařovský, rozvíjeli koncepci básnického jazyka jako jazyka funkčního. *„U Mukařovského není básnický jazyk pouhým vyjádřením ozdobným, krásným nebo emocionálním: vystupuje v něm v jednotlivých obdobích abstraktnost, nebo naopak konkrétnost, názornost vyjádření, věcnost, nebo obraznost, individuálnost, nebo naopak vítězí vyjadřování odpovídající dobové konvenci literárních děl.“* (Krčmová, 2008, s. 309)

Dnes se vztah mezi jazykem umělecké literatury a jazykem spisovným uvolnil. Umělecký text se opírá o neutrální spisovnou normu jazyka, která tvoří nepříznačkovou vrstvu. Na základě neutrální spisovné normy můžeme také identifikovat stylově aktivní prvky. Jazyk umělecké literatury a jazyk spisovný jsou ve stálém kontaktu. Stylizace začíná až tam, kde autor užije prostředků jiných, než z neutrálního spisovného jazyka.

Vedle stávající normy spisovného jazyka se mohou uplatňovat i jeho starší normy, prostředky ostatních útvarů národního jazyka, ale také prvky jazyků cizích.

1.2.1 Hláskoslovná a tvaroslovná stránka

Marie Čechová (2008) se ve své publikaci zmiňuje o nespisovnosti hláskoslovných a tvaroslovných prvků v uměleckém textu. Následně udává, že nespisovnost zmíněných prvků je limitována grafickým obrazem ustáleným v psaných textech. Pravopisu se dále musí podřídit také interpunkce.

Ze strany autora může docházet k porušování pravopisu. V tomto případě se jedná o nápadnou aktualizaci textu, která ovšem nemusí být čtenářem hodnocena kladně.

Základem pro krásnou literaturu je jazyk spisovný. Dnes je ale v textech celkem běžné užívání obecné češtiny (především v mluvě postav), tyto prvky pak ztrácejí svoji příznačkovost. Soubor hláskových a tvaroslovných prvků obecné češtiny není příliš velký, užití těchto jevů je ale velmi frekventované. K prostředkům obecné češtiny patří *ej* v koncovkách a v kmeni slov, *-ý*, *-í* místo *-é* v koncovkách (úženi). K tvaroslovným prvkům patří koncovka *-ma* v 7. p. pl. a přičestí činné minulé bez *-l* typu *on nes*.

Vedle nespisovných prostředků se využívají i historické hláskoslovné a tvaroslovné prostředky (zastarávající a zastaralé), které mají různou funkci. Ve starších textech jsou tyto jevy dokladem dobového díla. V textech nových je jejich užití záměrné, může se jednat o prostředek charakterizace postav a prostředí, o poetizaci textu, o ironii nebo o posílení komické stránky.

K poetizaci textu se hláskosloví hojně využívá. Volí se výrazy, které obsahují méně obvyklé hláskové seskupení či slova, která obsahují stejné či zvukově podobné hlásky, využívají zvukomalebnost, paronomázií nebo rytmus.

1.2.2 Syntaktická stavba uměleckých textů

Hoffmannová (1997) udává, že existuje několik rozdílů mezi mluvenou a psanou formou dorozumívání. Mluvená komunikace je vázaná na přímý, bezprostřední kontakt partnerů, na situaci či přímo na společnou činnost partnerů. Oproti tomu u psané formy je percepce v čase a prostoru velmi vzdálená a komplikovaná, osobní vztahy partnerů nemají velkou roli a zpětná vazba je minimální.

Psané projevy jsou více naplánované, připravené, organizované a uspořádané. Při realizaci psaného projevu se projevuje větší míra komplexnosti a explicitnosti. „*Pro syntax psaných textů jsou typické komplexní syntaktické struktury, rozsáhlá složitá souvětí s množstvím vedlejších vět různého druhu a stupně závislosti a široký repertoár spojovacích prostředků, které přesně vyjadřují vztahy mezi jednotlivými syntaktickými strukturami.*“ (Hoffmannová, 1997, s. 78) Z mluvených projevů plyne spíše myšlenková rozptýlenost a implicitnost. S tím souvisí neurčitost mluvených projevů. Mluvčí často nenalézá vhodné výrazy, pomáhá si deiktickými prostředky, ukazovacími zájmeny a dalšími výplňkovými výrazy. Pro mluvené projevy je typická nadbytečnost informací. Dalšími znaky jsou váhání, zastavování, opakování výrazů či různé jejich opravy.

V řeči postav se užívá termín mluvenostní syntax, což je „*stylizování syntaktických jevů typických pro spontánní mluvené projevy.*“ (Křčmová, 2008, s. 311) V literatuře se mohou uplatnit nejen různé typy vět a souvětí, ale také dochází ke zvýšení frekvence vět určitého typu, například užívání extrémně dlouhých souvětí (pět a více). V řeči vypravěče a postav se uplatňuje osamostatňování částí výpovědi a členění do samostatných vět. Může se ale objevit i opačná tendence, a to spojování samostatných informací do jediného větného celku.

Dále se jako prostředek poetizace uplatňují i obměny slovosledu – postpozice shodného přívlastku (přívlastek je až za jménem), nebo odsun slovesa až na konec věty (vliv humanistické češtiny).

V řeči vypravěče se užívá vět tázacích, přacích či zvolacích. Tyto věty signalizují sblížení vypravěče s postavou.

Jako prostředek poetizace (pokud je autor použije vědomě) se mohou objevit také syntaktické figury. Jedná se o asyndeton, polysyndeton, parentezi, zeugma a elipsu.

1.2.3 Lexikální stránka

Základem pro slovní zásobu krásné literatury je čerpání slov z neutrální slovní zásoby. Ale ta se většinou překračuje. Autor užívá buď lexémy jediného typu příznakovosti (to tvoří text významově sourodý), nebo využívá všech možností slovní zásoby národního jazyka (cílem je vytvořit kontrast mezi řečí vypravěče a řečí postav).

Autor neuplatňuje na menším úseku textu jedno a totéž slovo. To vede k bohatému užívání synonymních lexémů. Bohatá synonymita směřuje k pleonasmům (hromadění výrazů).

Mezi specifické lexikální prostředky patří poetismy, tedy „*lexémy se stálou stylovou hodnotou, tvořené nebo ustálené pro plnění specifické funkce uměleckých textů – funkce estetické.*“ (Chloupek, 1990, s. 253) Vrstva těchto lexémů není velká. Vznikaly záměrně v době národního obrození.

Jako prostředek pro charakterizaci postav a prostředí se užívají prvky z příznakových vrstev. Mezi tyto příznakové vrstvy slovní zásoby patří dialektismus, hovorová (kolokviální) slova a obecná čeština, slova slangová, profesní a frazeologické jednotky, argot, knižní a zastaralé výrazy, historismy či publicismy. Do literárního díla může vstoupit i citát (cizojazyčný nebo z téhož jazyka) a aluze (narážka na jiný text).

Umělecký text často využívá expresivních prostředků. Častěji jsou v něm zastoupeny výrazy s negativní expresivitou. Lexémy s expresivitou kladnou se vyskytují především v dětských textech (nadmíra vede ke kýči).

Dále je pro umělecké texty typické vědomé využívání vztahů, které existují ve slovní zásobě. Jedná se o synonymii, koehyponymii, polysémii, homonymii a antonymii.

Pro umělecký styl je důležitá také konotace, která pojmenování vyvolává. Na konotaci jsou založena nepřímá pojmenování (metafora, metonymie). Krásná literatura využívá také personifikaci, přívlastek běžného typu či epiteton (přívlastek básnický). Autoři mohou bohatě využívat přirovnání (názorná a intenzifikující), opakování slov nebo stereotypnost vyjadřování. Koherence textu může být zdůrazněna paralelismem (specifický druh opakování). Opakování slov je velmi tvárným prostředkem. Mezi ustálené modely patří epizeuxis (intenzifikační opakování výrazů), anafora (opakování na začátku celků), epifora (opakování koncových slov) a epanastrofa (opakování koncového slova na počátku dalšího celku).

2 Jiří Voskovec a Jan Werich

Jiří Voskovec (vlastním jménem Jiří Wachsmann) se narodil 19. června 1905 v Sázavě. Z matčiny strany (Jiřina Pinkasová) byl Francouz. Tatínek, původně jménem Vilém Wachsmann, byl kapelník carské armády. Po odchodu z Ruska si počestil jméno a stal se z něj Václav Voskovec. Jiří pocházel z intelektuálního a umělecky založeného prostředí, velký vliv na něj měla Francie, kde studoval na univerzitě v Dijonu. Michal Schonberg (2008) píše, že Voskovce v životě velmi ovlivnil jeho otec, který ho seznámil s divadlem a historií, a malíř Josef Šíma, se kterým se přátelil už od mládí.

Jiří Voskovec se stal členem Devětsilu. Karel Teige ho dokonce označil za jednoho ze zakladatelů poetismu.¹

Později byl z Devětsilu vyloučen, kvůli svému účinkování ve filmu *Pohádka máje*, v němž vystupoval pod pseudonymem Petr Dolan. Devětsilu se nelíbila Voskovcova herecká kariéra, protože „*spolupráce na Pohádce máje byla podle jejich názoru vážným porušením skupinové normy vkusu a umělecké zodpovědnosti. Považovali tento film za komerční kýč.*“ (Schonberg, 1992, s. 35) V průběhu natáčení filmu se Voskovec začal často vídat s Werichem a jejich spolupráce se od té doby značně rozrůstala.

Jan Werich se narodil 6. února 1905 v Praze. Pocházel z odlišného a uzavřenějšího prostředí než Jiří Voskovec. Ve 20. letech začal psát první povídky. Jedna z nich měla název *Muž, který sbíral fotografie rozzuřených*. Velký úspěch ale neměla, redaktoři novin ji odmítli otisknout. „*Napsal jsem ji a nikdo ji nečetl, protože ji nikde neotiskli. Hauzíroval jsem s ní po různých redakcích a nabízel pro nedělní přílohu. V neděli jsem skupoval noviny a prohledával je a nikde jsem ji nenacházel.*“ (Schonberg, 1992, s. 35) Později tuto povídku Voskovec s Werichem použili jako podklad pro hru *Vest Pocket Revue*.

¹ „*Poetismus zrodil se při vzájemné spolupráci některých autorů Devětsilu. Byl především reakcí proti u nás vládnoucí ideologické poezii. Odporem proti romantickému estétství a tradicionalismu. Opuštěním dosavadních útvarů „uměleckých“. Možnosti, jež nám neposkytovaly obrazy a básně, jali jsme se hledat ve filmu, v cirku, sportu a v životě samotném. A tak vznikly OBRAZOVÉ BÁSNĚ, BÁSNICKÉ BALADY, ANEKDOTY, LYRICKÉ FILMY. Autoři těchto experimentů: Nezval, Seifert, Voskovec a, s dovolením Teige, chtěli by dosáhnout všechny květy poezie, zcela odpoutané od literatury již házíme do starého železa, poezie nedělních odpůldní, výletů, zářících kaváren, opojných alkoholů, oživených bulvárů a lázeňských promenád, i poezii ticha, noci, klidu a míru.*“ (Schonberg, 1992, s. 33)

Voskovec s Werichem se seznámili na reálném gymnáziu v Praze, kde se začali přátelit. Později spolu studovali právnickou fakultu. Werich studium nedokončil. Jejich první společná práce *Vest Pocket Revue* byla poprvé uvedena v roce 1927 v Umělecké besedě. Představení mělo veliký úspěch a dočkalo se přibližně 208 repríz (přesný počet není znám). Téhož roku se jejich divadelní soubor stal součástí Osvobozeného divadla. Voskovec s Werichem v něm vytvořili osobitou dvojici. „*Vystupovali s tvářemi natřenými na bílo, přičemž Voskovec představoval filmového krasavce s půvabně vykrojenými rty a Werich rozsmátého satira se zvětšenými ústy jako měli antické masky.*“ (Cesnaková-Michalcová, 1983, s. 207) V každém představení byli hlavními postavami právě Voskovec s Werichem a mezi jednotlivé výstupy zařazovali forbíny. Herci v těchto forbínách vystupovali před oponou, aby se za ní mohly vyměnit kulisy. Forbíny vyžadovaly zasvěceného vzdělaného diváka, byly plné humoru a aktuálních narážek.

Pro práce Voskovce a Wericha byly velmi přínosné americké komedie. Především Chaplinovy filmy a filmy Billyho Westa, který byl Chaplinovým imitátorem. „*Voskovce a Wericha tyto filmy přitahovaly, protože na rozdíl od středoevropských filmů měly zcela jinou dynamiku. Sledovaly daleko rychlejší rytmus a byly nabity událostmi.*“ (Schonberg, 1992, s. 28) Ke kvalitě jejich děl výrazně přispívala i jazzová hudba vytvořená skladatelem Jaroslavem Ježkem.

Se změnou doby se proměnil i charakter jejich představení. Ve 30. letech se jejich divadelní hry značně politizovaly, autoři reagovali na hrozící fašistické nebezpečí. V *Lexikonu české literatury* (2008) se uvádí, že roku 1938 byla Osvobozenému divadlu zakázána činnost, divadlo bylo uzavřeno. Pronásledování protagonistů ale nadále pokračovalo a tak roku 1939 Voskovec, Werich a Ježek spolu se svými rodinami emigrovali do Spojených států amerických. V USA pořádali nejprve česká představení pro ostatní české emigranty, později přepracovali hry *Osel a stín* a *Těžká Barbora* do angličtiny a hráli je i pro americké publikum.

Po válce v roce 1946 se Voskovec s Werichem vrátili do Čech, kde se snažili obnovit svou činnost v nově založeném divadle, které pojmenovali *Divadlo V+W*. Chtěli tak navázat na předešlý úspěch z Osvobozeného divadla a uvedli zde některé dřívější hry a přepracovaný americký muzikál *Divotvorný hrnec*, který se stal jejich poslední společnou hrou. Pokus obnovit úspěch však nebyl zdařilý. Voskovec následně

v roce 1948 emigroval do Paříže, odkud po dvou letech odešel zpátky do USA, kde žil až do své smrti v roce 1981.

Po odchodu Jiřího Voskovce přešel Werich do Hudebního divadla v Karlíně, kde byl dramaturgem a uměleckým šéfem. V letech 1955–1959 působil jako umělecký ředitel a herec Divadla satiry. Toto divadlo se v roce 1957 přejmenovalo na Divadlo ABC, hrál zde některé hry z Osvobozeného divadla. Místo Jiřího Voskovce se při představeních stal jeho partnerem Miroslav Horníček. Jan Werich účinkoval i v několika filmech. Nejznámější z nich pochází z období 50. let, jsou jimi *Byl jednou jeden král...*, *Císařův pekař a pekařův císař*. V srpnu 1968 Werich emigroval, ale zanedlouho se vrátil zpátky do Čech. V 70. letech měl omezenou činnost v médiích a jeho podpis byl využit v Antichartě. Jan Werich zemřel 31. 10. 1980. Po roce 1989 byla vedle hrobu Jana Wericha na Olšanském hřbitově položena urna s popelem Jiřího Voskovce.

3 Textová výstavba a základní charakteristika jednotlivých děl

3.1 Vest Pocket Revue

Vest Pocket Revue je prvotní práce Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Premiéra představení proběhla 19. dubna 1927.

„Hra byla napsána v devatenácti obrazech. Obrazy jsou dále rozděleny na jednotlivé scény podle francouzského způsobu značení. Tj., když vstupuje postava na jeviště, začíná nová scéna. Tyto obrazy byly seskupeny do tří aktů oddělených dvěma přestávkami.“ (Schonberg, 1992, s. 49) Liché se odehrávaly na scéně, zatímco sudé byly hrány na předscéně, aby se daly vyměnit kulisy.

Dramatický text je založený na syžetové linii a je rozčleněn na jednotlivá jednání a výstupy. Dílo (realizované na jevišti) je určitou interpretací mezi dramaturgem, režisérem a herci. Vyprávění je podané dialogickou formou mezi herci. Statickou formu mají pasáže úvahové (monologické). Popis v dramatickém textu je vypodobněn představením na jevišti.

Titul divadelní hry *Vest Pocket Revue* znamená kapesní revue, která byla napsána pro malé jeviště a skromné (kapesní) prostředky. (Voskovec a Werich, 1982, s. 21) Horizontální členění dramatického textu se rozděluje na jednání

a jednotlivé výstupy. Jak jsem již zmínila výše, autoři rozdělili hru *Vest Pocket Revue* do tří jednání.

První jednání se skládá z devíti obrazů. Každý z těchto obrazů má různý počet scén. První obraz s názvem *Muž, jenž sbírá fotografie rozzuřených* má 3 scény, druhý obraz se odehrává před oponou a nese latinský název *Mens sana in corpore sano*. Třetí obraz *Hledá se námět* má 6 scén. Čtvrtý obraz s názvem *Faustovy skleněné hodiny* se odehrává před oponou, pátý obraz má 4 scény, název tohoto obrazu je *Viděli jste již Hradčany?* Šestý obraz je předscéna s názvem *Saxofonista je vesel*. Sedmý obraz *Souvenir de Paris* má 8 scén. Osmý obraz je předscéna a nese název *Koně*. Devátý obraz *Slečna přes palubu* má scén 8.

Druhé jednání má pět obrazů odehrávajících se od obrazu desátého do obrazu čtrnáctého. Desátý obraz *Made in USA* je předscéna, jedenáctý obraz *Tolstoj nebo Holeček?* má 2 scény, dvanáctý obraz má také 2 scény a nese název *Pět neděl v Balóně*. Třináctý obraz je předscéna s názvem *Pouze pro dámy* a čtrnáctý obraz *Ohřívárna v Haparandě* má scén 7.

Předscéna třináctého obrazu, byla původně jiná, než jaká je ve hře dnes. Jan Werich k tomu uvedl: „*Asi tak do padesátého představení Vest Pocket Revue obraz třináctý nesl jméno Nepřípadný dvojzpěv o hrobce. Byla to píseň, která vznikla ze soukromého rozmaru autorů dlouho předtím, než autory vůbec napadlo být autory. Napsali si ji pro vlastní obveselení na melodii slyšenou někde v kinu ještě za časů němého filmu. Patrně to byla tři torza různých skladeb, daná dohromady. Autoři, původ, nebo dokonce jména těch skladeb zůstanou asi navždy neobjevena. Nepřípadný dvojzpěv o hrobce měl úspěch poněkud pochybný. Vrstevníci říčeli nadšením a rozumnější lidé vrtěli hlavou. A tak autoři záhy upustili od nepřípadného dvojzpěvu a nahradili jej případnějším.*“ (Voskovec a Werich, 1982, s. 133)

Třetí jednání, tak jak ho známe dnes, se skládá z pěti obrazů, a to od obrazu patnáctého do obrazu devatenáctého. Patnáctý obraz *Záhadné výkony v Lhase* má 7 scén. Předscéna šestnáctého obrazu má název *Dnes večer tanec pod čínskou zdí*. Sedmnáctý obraz *Oběd u křováků – kolorovaný film* má 3 scény. Obraz osmnáctý *Líbej, líbej...* se odehrává před oponou. Poslední devatenáctý obraz má scén pět a je pojmenovaný *Všude dobře, doma nejhůře*.

Vertikální členění v uměleckých textech je typicky ustálené. V dramatu je rozčleněno do dialogů jednotlivých postav a scénických poznámek, které se

zhmotňují představením na scéně. (Krčmová, 2003, s. 264) Na začátku každého obrazu je uvedeno, kde se scéna odehrává a kdo v ní vystupuje. Objevuje se popis jednotlivých scén a kulis.

- Obraz první: *Galerie Blažeje Josska. Po stěnách jsou rozvěšeny fotografie rozzuřených lidí. Vlevo psací stůl, vpravo stolek s telefonem.*
- Druhý obraz: *Před oponou (Ruka a Houska vstoupí na předscénu a zpívají na melodii foxtrotu: AnyIce, please, Lady)*
- Obraz třetí: *Pracovna Kvidona Marie de la Camera. Stolek s psacím strojem, knihovna, vavříny a věnce. Reklamní plakát: De la Camera: Břicho Prahy. Právě vyšlo. Čtěte! Jeviště prázdné)*
- Obraz čtvrtý: *(Kvido Maria de la Camera van Obscura vstoupí na předscénu a předčítá z velikého dopisu báseň, podehrávanou bendžem)*
- Obraz pátý: *Uprostřed scény veliká krabička sirek s nápisem Solo a se siluetou Hradčan. Veliký nápis Baťa, dva plakáty s veršiky: Kdo chce mítí více dětí, Pražanka mu pověděti. Burské oříšky praž, Anka. Doporučuje to Pražanka. (Na zemi leží velký uzel)*
- Obraz šestý: *Předscéna. Sólo na saxofon. Rudy Widoeft. Saxophobia.*
- Obraz sedmý: *Přes jeviště je roztaženo album pohlednic z Paříže ve zvětšeném měřítku i s deskami Souvenir de Paris. V pozadí dvojitý žebřík - Eiffelka. Vpravo hotel Ritz.*
- Obraz osmý: *Před oponou. (Kolegové vstupují na předscénu)*
- Obraz devátý: *Paluba transatlantického parníku*
- Obraz desátý: *V pozadí filmové plakáty. (Orchestr na scéně – Americká taneční hudba – Solo hudebníků – Sólový tanec charlestonu nebo tanga)*
- Obraz jedenáctý: *Před oponou. (Jossek a Josefka příběhnou z opačných stran)*
- Obraz dvanáctý: *Dva mraky plují po jevišti. Za jedním vyčnívají Kolegové; jsou opásáni košem, který je zavěšen na ramenou a je k němu na provázku připevněn plynový balónek. Na jevišti je tma.*
- Obraz třináctý: *Před oponou. (Kolegové vstoupí na předscénu a mluví způsobem dvou starších solidních dam)*
- Obraz čtrnáctý: *Svinovací zástěny, na nich visí noviny v rámech. Stůl a dvě židle. V pozadí malá opona, nad níž je nápis Haparanda sobě. (Nordický*

- stařeček Olaf v kožichu naruby, s poklesnutými koleny a s teploměrem v ruce šuká po scéně a dýchá na teploměr)*
- Obraz patnáctý: *Na scéně jsou umístěny plenty s velikými čínskými literami. V pozadí těžký závěs. Vlevo stojí zástěna, zřejmě omylem obrácená zadní stranou k publiku. Před ní, jakoby skryt sedí muž v civilním pracovním úboru a na místech, jež text udává, tluče do gongu, který drží v ruce.*
- Obraz šestnáctý: *Předscéna. Taneční pár nebo girls tančí blues. Hudba: Jackass-Blues.*
- Obraz sedmnáctý: *Zelené plochy s nápisy KŘOVÍ. Uprostřed zelený restaurační stůl a tři zelené židle. Slaměná chatrč s nápisem HOTEL. Stožár s anglickou vlajkou. Hudba hraje starý valčík.*
- Obraz osmnáctý: *Před oponou. Ruka, pak Houska.*
- Obraz devatenáctý: *Scéna jako v obraze prvním. Uprostřed realisticky provedený pařez. Hudba hraje operní preludování.*

Dále se scénické poznámky objevují u jednotlivých postav, kde je v závorkách napsáno, co mají v danou chvíli herci dělat a jak se chovat.

Šavel (*píše*)

Jossek (*běží ke kalendáři, stále obrácen zády*)

Jossek (*ukazuje na jediné prázdné místo na zdi*)

Šavel (*posměšně haleká*)

Ruka a Houska (*zpívají*)

Kvido Maria (*vstoupí zamýšlen, s lebkou v ruce a s aktovkou*)

Kvido (*dívá se na paty*)

Houska (*se slušně směje*)

Hýčena (*dívá se dalekohledem*)

Kvido (*vstane a vykřikne*)

Houska (*zadumán vstoupí, zahalen do pláště. Usedne na pařez a zpívá*)

Divadelní hra *Vest Pocket Revue* se setkala s mimořádným úspěchem. Představení se dostalo okolo 208 repríz. Osvobozené divadlo se tímto úspěchem postupně měnilo v pravidelnou profesní scénu. (Just, 2001, s. 142)

„*Tato zvláštní podívaná parodovala realistické drama, operetní sentimentalitu, literární snobismus a měšťáckou mondénnost. Její scénické prostředky byly minimální, ale to jí právě dodávalo kouzlo lehounké a velmi fantastické improvizace.*“ (Just, 2001, s. 142) Sami tvůrci divadelní hry se stali hlavními postavami v podobě dvou upovídáných klaunů. Tyto role klaunů se posléze staly typické pro jejich následující představení, která si později pro sebe napsali.

Příběh divadelní hry *Vest Pocket Revue* vypráví o známém fotografovi Blažejí Josskovi, který sbírá fotografie rozzuřených lidí. Do jeho sbírky mu chybí poslední kousek, a to fotografie velikého spisovatele a proslulého flegmatika Kvida Marii de la Camera van Obscura. Aby Jossek vytouženou fotografií získal, požádá své „geniální“ švagry Seproniu Housku a Publiu Ruku, aby mu fotografa Kvida náležitě rozezlili a on tak mohl získat svůj vysněný kousek. Kvido ale mezitím odjíždí se svou sekretářkou na cestu za námětem pro svůj nový román. Ruka a Houska ho na jeho putování pronásledují po celém světě. Začínají v Praze, odtud je pak cesta zavede do Paříže, na transatlantický parník, do Spojených států a do Haparandy. Zde slavného spisovatele konečně zastihnou rozzuřeného. Jossek chce Kvida Marii konečně vyfotografovat, ale zjistí, že zapomněl z aparátu vylít vodu poté, co putovali pod mořem. Společně pak všichni odjíždějí z Haparandy do Lhasy.

Celá cesta končí znovu v Praze tam, kde celý příběh začal. Během jejich okružní cesty kolem světa se Jossek ožení s Kvidovou sekretářkou a smíří se s tím, že fotografií rozzuřeného Kvida Marii nikdy nezíská. Rozhodne se žít šťastný život se svou ženou i s nedokončenou sbírkou.

3.2 Kat a blázen

Drama *Kat a blázen* autoři poprvé představili 19. října 1934 v Osvobozeném divadle a dali mu podtitul *Satirická fantazie o deseti obrazech*. Režie se ujal Jindřich Honzl a hudbu k představení vytvořil Jaroslav Ježek.

Tvorba Voskovce a Wericha se na počátku 30. let značně mění. Od poetizmu přešli k ostré politizaci her, ve kterých reagovali na tehdejší situaci ve střední Evropě,

tedy na vzrůstající fašismus a rodící se diktátory. Ve své předmluvě ke hře *Kat a blázen* autoři uvedli, že by nejraději pro své divadlo psali „*divoké fantazie, bláznivé frašky a absurdní pohádky, neboť jsme přesvědčeni, že scéna byla vymyšlena proto, aby se na ní odehrávaly výjevy co nejméně běžné a co nejvzdálenější toho, čemu jsme uvyklí říkat šedá skutečnost. Bohužel žijeme v době, která se stala svými každodenními událostmi strašlivou konkurentkou tohoto ideálního divadla. Naše fantazie nestačí k vymyšlení scénária, jehož situace a postavy by obstály před situacemi a hlavními rolemi veřejného života z roku 1934.*“ (Voskovec a Werich, 1980, s. 157)

Drama je založené na syžetové linii a realizuje se jevištním provedením. Vyprávění dramatického textu je podané dialogickou formou mezi jednotlivými postavami hry. Statický prvek je zastoupen úvahovými pasážemi a popis je nahrazen scénou na jevišti. Horizontálně se text člení na titul, který odkazuje ke dvěma hlavním postavám díla.

Drama je rozčleněno do dvou dílů a začíná prologem nazvaným *Národní svátek*. Celkově je text dělen do jednotlivých obrazů. První obraz nazvaný *Národní katastrofa* je rozčleněn do 2 scén. Druhý obraz se odehrává před scénou a autoři ho nazvali podle písně, která v této předscéně zazní, a to *Co na světě vadí*. Třetí obraz s názvem *Rodina je základ státu* má scén pět. Čtvrtý obraz je předscéna s názvem *Serenáda*. Obraz pátý, který autoři nazvali *Vděk národa*, má scén 6. Druhý díl dramatu začíná šestým obrazem s názvem *Velkolepé hlavy* a obsahuje 21 scén. Obraz sedmý se odehrává před scénou a nese název *Mravoučná přísloví*. Osmý obraz *Kat a blázen* má 9 scén. Předscéna devátého obrazu je nazvaná *Z pohádky do pohádky*. Poslední desátý obraz dramatu nazvaný *Stíny minulosti* obsahuje scény 2. Autoři tuto hru zakončili svou slavnou písní *Hej rup*.

Vertikální členění se dělí do dialogů jednajících postav a scénických poznámek. Na začátku každého obrazu je uvedeno, jak má jednotlivá scéna vypadat a kdo v ní vystupuje.

Prolog: *Před oponou na vyvýšenou řečnickou tribunu vystoupí Rodrigo Ibayo, jenž přišel z publika a řeční k obecnstvu.*

Obraz první: *Ostrov sv. Pankráce. Scéna představuje nádvoří staré pevnosti. V tlusté zdi zamřížovaný výhled na moře. Vpravo vpředu gilotina. Vlevo špalek se sekyrou na štípání dříví a několik polen. U mříží*

několik kořenáčů s pelargóniemi, kolem špalku rostou velké kopretiny a za hradbou vyhlíží obrovská slunečnice. Jasná pohoda parného dne. Scéna je prázdná a je slyšet zpěv ptactva.

- Obraz druhý: *Před oponou (Radúzo a Mahuleno vyjdou před oponu)*
- Obraz třetí: *Obydlí Blaska Ibane. Přepychový a prostorný španělský interiér. V pozadí vpravo hlavní vchod do zahrady, vlevo vpředu dveře do dalších místností. V pozadí vlevo veliký portrét, představující stíhlého revolucionáře na barikádách. Uprostřed mohutný stůl s masívním svícnem. Několik židlí s vyplétanými sedadly a přehnaně vysokými lenochy. Jasně světlo padá zvenku do této stinné síně.*
- Obraz čtvrtý: *Před oponou (Z publika přijdou Rodrigo a čtyři Zpěváci a zpívají před oponou, jakoby pod oknem, serenádu)*
- Obraz pátý: *Putyka U dvou hrdinů. Sklepní místnost s průhledem na noční ulici. Místo stolů a židlí sudy a prkna. V pozadí vlevo vchod s několika schody. Hosté v mexických krojích sedí u sudů a popíjejí víno. Je noc.*
- Obraz šestý: *Audienční síň v diktátorském paláci. Přepychová barokní místnost s velkým imaginárním znakem Mexika. V pozadí vlevo ohromná kovaná mříž, která tvoří hlavní vchod a skýtá průhled na nekonečnou perspektivu dalších mříží. V pozadí vpravo balkón s pohledem na město. Na každé straně vpravo i vlevo troje dveře do dalších místností. Pod balkónem, k němuž vede několik stupňů, mohutná starožitná truhla. Vpředu stůl a dvě křesla.*
- Obraz sedmý: *Před oponou (Radúzo a Mahuleno vyjdou na předscénu v mnišských kutnách)*
- Obraz osmý: *Klášteř Santa Concentracion. Ponurá místnost s krbem, který je vpravo vpředu a stojí tak, že z hledišť není vidět na ohniště, které ozařuje plápolavým svitem pozadí a levou půli scény. Zář dopadá zejména na vysoký světlý závěs, který zakrývá levý zadní kout jeviště. V pozadí vybledlá freska, pod ní veliké klekadlo, vedle něho okno, kterým dopadá do místnosti měsíční světlo. Vpředu stolička, na níž při otevření opony sedí Dolores.*

Obraz devátý: *Před oponou (Radůzo a Mahuleno vyjdou před oponu)*
Obraz desátý: *Před hřbitovní zdí. Temný mlhavý přísvit. Na těžkém nebi za zdí se mátožně pohybují neurčité stíny.*

Scénické poznámky se vyskytují také u jednajících postav. Jsou uvedeny v závorkách a upřesňují, co má herec udělat a jak se zachovat.

Radůzo (*vstoupí s ohromným hřebíkem a kladivem v ruce, skočí ke gilotině a zatluče hřebík tak, že čepelka je nehybná*)

Radůzo a Mahuleno (*zpívají*)

Concepcion (*drží v ruce roztaženou noční košili a mluví k Dolores*)

Carierra (*vyskočí a během scény stále uctivě vstátá, kdežto ostatní ho pokynem znovu posazují*)

Concepcion (*zaštká*)

Radůzo (*jde ke dveřím vlevo*)

Rodrigo (*vstoupí ze strany a přivádí Juanillu*)

Juanilla (*opičí se po něm a mluví naschvál lyricky*)

Radůzo (*zpupně*)

Rodrigo (*vstoupí s Almarou*)

Mahuleno (*vyběhne zprava vpředu a žene před sebou Carierra stále v kutně*)

Děj příběhu Kat a blázen je zasazen do imaginárního Mexika. „*Pokusili jsme se vymyslet Mexiko, které by se přiblížilo svou nehoráznou dobrodružností dnešní střední Evropě.*“ (Voskovec a Werich, 1980, s. 157) Hlavní postavy ztvárnili sami autoři. V roli kata Gaspara Radůza se objevil Jiří Voskovec a jeho bláznivého vězně Melichara Mahulena ztvárnil Jan Werich.

Příběh začíná národním svátkem, který oslavuje tragickou smrt největších národních hrdinů (Radůzy a Mahulena) a svržení nenáviděné císařské monarchie. Od té doby v zemi vládou dva vůdcové, don Blasco Ibane a don Vasco Ibayo. Ti se nyní snaží vyvést národ z krize a spojují svou vládu. Na ostrově svatého Pankráce, kde měli oba národní hrdinové před dvaceti lety zemřít, je čeká strašné zjištění. Radůzo a Mahuleno jsou stále naživu.

Mahuleno měl na císaře vykřiknout „fuj“, ale ve skutečnosti bylo fuj míněno na jezevčíka a na to, co utrousil vedle projíždějícího císaře. Radúzo ví, že je Mahuleno nevinný. Proto ho nedokázal zabít a tak stále žijí na ostrově svatého Pankráce. Ibayo a Ibane považují zjištění, že jsou oba národní hrdinové naživu, za národní katastrofu a snaží se celou věc vyřešit v tichosti. Radúzo a Mahuleno ale mezitím přijíždějí zpátky z ostrova a o jejich existenci se dovídá celý lid. Ibayo s Ibanem se toho rozhodnou využít a učiní z Radúza a Mahulena vládnoucí diktátory.

Mezitím se dozvídáme o intrikách, které Ibayo s Ibanem za celá léta své vlády vymysleli. Ibane má s doňou Concepcion, která je nazývána Matka národa, dceru Dolores (Dcera národa). Oba rodiče se rozhodli, že své dítě budou vydávat za dceru Mahulena. Blasco Ibane tak zastupuje roli obětavého náhradního otce. Dceru Dolores pak chtějí z politických důvodů provdat za mnohem staršího Ibayo. Dolores ale všechny jejich lži prohlédla, zjistila to z dopisů, které rodičům tajně četla.

Sláva vládnoucího Radúza a Mahulena ale netrvá dlouho. Ibayo s Ibanem hodlají vládnout za ně. Nadále tak pokračují ve svých intrikách, až dokud se celý lid nebouří pod vzrůstajícím útlakem. Nakonec se rozhodnou s Radúzem a Mahulenem skoncovat a spáchat na ně atentát. Toho se má ujmout Carierra, úředník, který kdysi křivě svědčil proti Mahulenovi a dodnes si to vyčítá. Tomu se do atentátu nechce, ale Ibayo s Ibanem ho pod výhrůzkami donutí. Carierra nakonec souhlasí. Pod tíhou výčitek chce ale sám spáchat sebevraždu, jenže na to nemá dost odvahy. S Radúzem a Mahulenem se tedy dohodnou, že si své role prohodí. Carierra se stane diktátorem a Radúzo s Mahulenem ho pak odstraní. Carierrovi ale moc stoupne do hlavy. Bojí se, že teď, když jí má, ho někdo zabije.

Autoři vytvořili postavu Carierra jako bezohledného šíleného diktátora, který vládne jako blázen a jako kat. Snaží se vyvraždit všechno živé jen proto, aby byl sám se svou mocí. Nakonec se Carierro zblázní, promlouvá se svým vlastním stínem, který ho vyzve, aby stín zabil. Carierra se probodne dýkou a umírá. Příběh končí tím, že ze všech lidí přežijí jen Radúzo, Juanilla (neteř putikáře Almary), Mahuleno a Dolores. Na závěr hry herci zpívají slavnou píseň *Hej rup*.

3.3 Robin Zbojník

Dramatická pohádka *Robin Zbojník* s podtitulem *Pohádka o deseti obrazech* byla poprvé uvedena 23. září 1932 v Osvobozeném divadle. Režie se opět ujal Jindřich Honzl a hudbu složil Jaroslav Ježek.

Voskovec s Werichem (1982) v předmluvě k této pohádce uvádějí, že ji sepsali s trojím úmyslem. Prvním bylo, že chtěli vytvořit opravdové divadlo s kouzly a nelogickou zápletkou. Zadruhé chtěli vytvořit komiku postav, situací a předmětů. Jejich třetím úmyslem bylo kritizovat skutečnost a k tomu využili právě satiru. Autoři se volně inspirovali anonymní legendou *Lyttle Geste of Robin Hoode*, ze které do své pohádky převzali několik motivů (jména postav či některé věty). „*Pokusili jsme se vytvořit divadelní ozvěnu současného života a stín zbojníka, po kterém toužíme. Zbojníka, který by měl humor a dovedl bohatým brát a chudým dávat, šejdířům kožichy proklepávat, aniž zvážněl sám nad sebou. Zbojníka, který uskutečnil revoluci Krásky proti Ošklivosti, Moudrosti proti Blbosti, Smíchu proti Ironii. Zbojníka, který by pomohl zbořit to, co se nehroučí samo dost rychle.*“ (Voskovec a Werich, 1982, s. 142)

Součástí textu je titul (*Robin Zbojník*), který odkazuje přímo k hlavní postavě daného díla. Dále se horizontální členění dělí na jednání a jednotlivé výstupy. Pohádka je rozdělena do dvou dílů. První i druhý díl má pět obrazů. Každý z těchto obrazů má různý počet scén. První obraz (*Jak dobrý Král Edward do války vytáh*) má devět scén. Druhý obraz (*Balada o Zbojníku Robinovi*) se odehrává před oponou. Obraz třetí (*Jak Robin Zbojník šibenici utek*) má scén šest. Obraz čtvrtý je další předscéna nazvaná *Zbojnická polka*. Obraz pátý (*Jak neměli kam hlavu složit*) má scény dvě. Druhý díl začíná obrazem šestým (*Jak na katafalk přišli nocležníci*) a má deset scén. Sedmý obraz (*Obtíže musí být*) je před oponou. Obraz osmý (*Jak Robin krále poznal*) má osm scén. Devátý obraz (*Člověk nikdy neví*) je forbína. Poslední desátý obraz (*Jak se král Edward zbojníkem stal*) má scénu jen jednu.

Vertikální členění je ustálené do dialogů jednajících postav a scénických poznámek, ve kterých autoři upřesnili charakter prostředí či intonaci mluvících postav.

Obraz první: *Králův stan v koncentračním ležení. Změť impozantních korouhví a erbů s potupným nepořádkem, typickým pro náhlé odjezdy: zavazadla, koše, prádlo, šatstvo, deštníky, nádobí, a v tom všem*

zbraně, brnění, bubny a pergameny. Uprostřed velký buben, stranou pult s účetní knihou. V pozadí vchod do stanu s královým erbem.

- Obraz druhý: *Před oponou; Robin (zpívá)*
- Obraz třetí: *Nádvoří Šerifova domu v Nottinghamu. Vpravo okno s balkónem, vlevo mohutná zeď, v pozadí hrad s cimbuřím. Vpravo vzadu zamřížovaná branka žaláře. Uprostřed stůl a dvě stolice.*
- Obraz čtvrtý: *(Sbor zbojníků tančí před oponou polku. Při repetici vystoupí Robin, Šarlát a Malý Jan a zpívají, zatímco v pozadí zbojníci tančí)*
- Obraz pátý: *Pustý sál rytířského domu. V pozadí dveře. Vpředu vlevo stolek a truhla. Je noc.*
- Obraz šestý: *Královská krypta. Temné klenutí sklepení, ztrácející se v pozadí v labyrintu chodeb. Uprostřed katafalk s šikmou deskou, na níž uprostřed leží socha v brnění. Vpravo stará kovaná rakev. Je noc.*
- Obraz sedmý: *Před oponou (Roura a Trouba vyjdou na předscénu)*
- Obraz osmý: *V lese Sherwoodském. Hluboký hvozd. Vpravo zkroucený strom, vlevo polozbořená a zarostlá zeď. Je měsíčná noc.*
- Obraz devátý: *Před oponou (Roura a Trouba vyjdou na předscénu)*
- Obraz desátý: *Bílé cimbuří proti modrému horizontu. Uprostřed žerd', na kterou při slovech Robinových „Ať duje do vlajky“ vytáhne jeden Zbojník modrou vlajku s bílými hvězdami. Edward, Šerif, Boleslav, Robin, Malý Jan, Šarlát, Johanna, Puk, Zbojníci. (Na scéně je skupina Zbojníků s Králem. Král, vystupující z propadla, zve ostatní na střechu. Poslední Robin a Lady Johanna)*

Dále jsou scénické poznámky obsaženy také u replik jednajících postav. Z důvodu jejich častého užívání následně uvedu pouze některé příklady těchto poznámek.

Johanna (*nedůstojně brečí*)

Broadcasting (*po celý rozhovor chodil namáhavě za králem, který ho neviděl. Než si klekl, král odešel jinam*)

Robin (*přemetem skočí na scénu, uchopí Boleslava a odhodí ho do kouta*)

Šerif (*zezadu se vplíží, vezme si rozběh, skočí na Robina, svou vahou ho porazí a sedne si na něj*)

Roura (*rozbaluje postel*)

Trouba (*budí Rouru*)

Malý Jan (*k Šerifovi a Boleslavovi*)

Šarlát (*přinese terč*)

Malý Jan (*mu vše podává*)

Edward (*k Robinovi*)

Trouba (*k publiku*)

Děj této satirické pohádky se odehrává v Anglii. Král Edward chce táhnout do boje, ale potkávají ho samé nešťastné události. Objednal pro své muže bagančata, ale boty přišly pouze na levé nohy. Byly doručeny malé helmy a vojska se mu sešlo všehovšudy jen 150 mužů. Jeho bratr, Boleslav Ukrotný, si k tomu všemu bere za vše vysoké provize. Edward se rozhodne svěřit paraf (symbol svrchovanosti státní moci) Johanně, své schovance. Ještě předtím, než odjede Edward do boje, zavrhne bratra Boleslava a provdá Johannu (i přes její nesouhlas) za lorda Broadcastinga. Broadcasting je neustále sužován různými zdravotními problémy, píchá ho v ledvinách, má průjem, plíce mu polevily, v zádech a v koleni mu loupá.... Zároveň se Johanně na lordu Broadcastingovi nelíbí jeho tělnatost s pleší. Johanna od něho odchází, a tak Broadcasting vzývá smrtku, aby si ho vzala. Namísto ní se ale objeví skřítek Puk. Ten mu dá kouzelný klobouk, kterým si má Broadcasting zakrýt svoji neblahou pleš. Problém je, že zmíněný klobouk nesmí nikdy sundat. Tak se lord Broadcasting rozhodne cvičit a nabýt na síle, aby mu nikdy nikdo klobouk nesundal. Z obtloustlého a neustále bolavého lorda Broadcastinga se tak stane slavný Robin Zbojník, který má za úkol bohatým brát a chudým dávat.

Mezitím se v zemi ujal vlády zlý Boleslav, který spolu s Šerifem nottinghamským okrádá prostý lid. Boleslav nutí Johannu, aby mu prozradila, kam ukryla posvátný paraf. Johannu před Boleslavem zachraňuje Robin, ale shodou okolností je sám zajat. Před popravou je osvobozen skřítkem Pukem. Ten s sebou přivedl i družinu zbojníků, kteří tak vysvobodí svého vůdce. Johanna předá Robinovi paraf s tím, že má větší sílu ho uchránit. Robin vyzve Boleslava s Šerifem na zápas v lukostřelbě. Vítěz si bude moci paraf ponechat a vládnout tak zemi. Skřítek Puk

poradí Robinovi, aby o filipojakubské noci ukul čtyři šípy a vzýval při tom zlé moci, vlkodlaky a mameluky. Dále mu poradí, aby střílel jako první, neboť pouze první a poslední střelec trefí terč. Robin v lukostřelbě zvítězí a vyhrává paraf. Najednou se přihlásí ještě čtvrtý střelec, který terč také trefí. Je to král Edward, který se vrátil z války. Edward už má ale vlády dost. Chce, aby místo něj vládl Robin. Pravá totožnost Robina Zbojníka (lord Broadcasting) je odhalena. Johanna, která se mezitím do Robina Zbojníka zamilovala, se tak nemusí obávat, že miluje někoho jiného, než svého muže. Na konci pohádky Robin roztrhá paraf a král Edward je za veliké slávy provolán zbojníkem.

4 Jazyková výstavba vybraných divadelních her

4.1 Hláskoslovná a tvaroslovná stránka

Každé umělecké dílo se opírá o nepříznakovou (neutrální) vrstvu spisovného jazyka, bez které by nebylo možné identifikovat stylově aktivní prvky. Stylizace začíná až tam, kde se užívá jiných prostředků než neutrálních.

4.1.1 Obecná čeština

Specifické rysy autor při tvorbě textu užívá tak, aby byly čtenářem přijímány bez problému. V dnešní době jsou tyto prvky v krásné literatuře běžné a svou příznakovost ztrácejí. Díky vyprávění podanému dialogickou formou se v textu objevují prvky obecné češtiny.

Čechová (2008) ve své publikaci udává, že soubor hláskoslovných a tvaroslovných prvků obecné češtiny je poměrně úzký. Užití těchto nespisovných prostředků bývá ale velmi frekventované a ovlivňuje charakter textu. V analyzovaných dílech autoři využili různé prvky obecné češtiny.

Místo spisovného *-ý (-ý-)* se objevuje nespisovná varianta *-ej (-ej-)*. Tento jev může být užit uprostřed slov, ale i v koncovekách. Nejčastější případ této změny se ovšem týká koncovek slov. U nekodifikovaných tvarů, které vznikly změnou *-ý > -ej* (typ *mladej*), jde o „*morfologizované jevy hláskoslovné.*“ (Čechová, 2008, s. 145)

Voskovec s Werichem ve svých dílech užili nejčastěji změnu týkající se konců slov. Záměna *-ý > -ej* uprostřed výrazu se objevuje jen výjimečně a pouze v dramatu

Kat a blázen a Robin Zbojník, ve Vest Pocket Revue není. Funkcí následujících užitých výrazů je zvýraznění komické stránky a zdůraznění kontrastu s okolním spisovným textem.

Vest Pocket Revue:

*A von mi povídal, že **prej** von měl v Ritzu na Zbraslavi **ňákej** škandál. (s. 53);
Poslouchal, Bobiku, von je **divnej**, jak mu to může říct, když tu nikde není. (s. 53);
Ňákej ten škandál. (s. 54);
Ale mám teď **jinej** stroj. Já mám **úžasnej** stroj, Bobiku, já mám šicí stroj! (s. 54);
Splést se takhle o dvě čísla, tak by o oko trop a vůz bral někdo **jinej!** (s. 55);
Já nejsem **žádnej** dekorační anděl. (s. 89);
Jako tam dole **myslej**, vašnosti? (s. 90);
Za chvíli je **zemědělskej** rozhlas a ten mi nesmí ujít. (s. 92);
... vycením ty zuby na ten **zdravej** vzduch, a jdu se vám s tím životem tak vesele prát! (s. 128);*

Kat a blázen:

*Když jeden vyhrál, **druhej** prohrál, když druhý prohrál, první vyhrál, jenom válku vyhrajou všichni. (s. 168);
To dovede **každej** – sedět na bedně a kritizovat. (s. 168);
To dovede **každej**, nepopravit mě a **bejt** na mě **sprostej!** (s. 169);
Ať mě sem dají **pořádnej** stroj a budeš o hlavu kratší, jen to fikne! (s. 169);
Nepovídej, **línej** seš, **línej!** (s. 169);
Když ale rozdíl mezi tím od jezevčíka a císařem je tak **nepatrnej**, že se to nedá soudit. (s. 171);
...tak mě napadá, jak to bude muset **bejt** špatný, abychom mohli říkat, až budeme starý... Jak to bude muset **bejt** špatný, abychom mohli říkat, až budeme starý – pozor, teď přijde pointa, to se nasměješ! Jak to bude muset **bejt** špatný, abychom mohli říkat, tohle za našich mladých let nebývalo. (s. 178);
Co to tam stojí vedle **mlejna** za prádelnu a je na tom napsáno Mánes? (s. 195);
...a ten **starej** pán je tak benevolentní, že mu řekne ne, né, né, mladý pane, na to jste ještě moc **mladej**, jen jděte pěkně na vzduch... (s. 252);*

*Ale na svý, to je **přísnej!** (s. 252);*

Robin Zbojník:

*To je otázka, kde můžeme **bejt?** (s. 192);*

*A **jakej** jste! (s. 192);*

***Jakej** jsem, **unavenej** jsem a **votrávenej** jsem. (s. 193);*

*To je mucholapka, vy **chytřej!** (s. 199);*

*Já jsem řek, že když mě někdo vzbudí, že budu **zlej.** (s. 216);*

*Jen si dej, jsi **bledej!** (s. 217);*

Změna $-é > -ý$ (úžení) v textu není tak častá jako změna předešlá. Vyskytuje se především v koncovkách přídavných jmen. Můžeme ji nalézt ve všech třech analyzovaných knihách. Funkce této změny je obdobná s funkcí změny předešlé. Autoři úžení využili pro podtržení komičnosti a pro zdůraznění kontrastu s okolním spisovným jazykem.

Vest Pocket Revue:

*No tak, to je to **celý,** Áčku. (s. 54);*

*Jo, počkal, Bobiku, jestlipak vůbec ví, že našemu **starýmu** pánovi mohli nedávno ukrást vůz! (s. 55);*

*...voni leccos zahřejou, to je **marný,** taková záře, byť byla sebesevernější, nesmí se bagatelizovat. (s. 97);*

*...já jsem z těch žen, co ráno vyskočí z **tý** postele rovnou do **tý** tak nějak krásně **účelný** koupelny... (s. 128);*

Kat a blázen:

*Podívej, jak je mně to **velký.** (s. 168);*

*To je **starý švýcarský** přísloví. (s. 169);*

*Kdyby ty sis nechal tyhle **lingvistický** znalosti. (s. 169);*

*Já stejně nic **jinýho** neumím a ještě říkám, že je to **švýcarský,** abych neprovokoval s němčinou. (s. 169);*

*Nikam nepůjdeme – do smrti **dobrá** – jsme tu jako v ráji! (s. 178);*

*Jak to bude muset bejt **špatný**, abychom mohli říkat, až budeme starý – pozor, ted' přijde pointa, to se nasměješ! Jak to bude muset bejt **špatný**, abychom mohli říkat, tohle za našich mladých let nebývalo.* (s. 178);

*Proč se tomu říká republikánská pochoutka, když je to **stejný** svinstvo?* (s. 195);

*Takový drzý mladík si dovolí jít k tomu **starýmu** pánovi a říkat...* (s. 252);

Ale na svý, to je přísněj! (s. 252);

*Když někoho vezme do **tý dusný** kanceláře, tak jen syna nebo synovce!* (s. 252);

Robin Zbojník:

*Takový **pítomý** rozkazy **zbytečný**!* (s. 192);

Změna *–í > –ou* se v textech vyskytuje pouze výjimečně, a to v koncovkách sloves. V pohádce *Robin Zbojník* ji autoři vůbec nevyužili.

Vest Pocket Revue:

*Vůbec mě moc **nezdržujou**, ať si tady ty poruchy odstraním.* (s. 92);

*...voni leccos **zahřejou**, to je marný, taková záře, byť byla sebesevernější, nesmí se bagatelizovat.* (s. 97);

Kat a blázen:

*Když jeden vyhrál, druhý prohrál, když druhý prohrál, první vyhrál, jenom válku **vyhrajou** všichni.* (s. 168);

Nejčastějším jevem z obecné češtiny, který Voskovec s Werichem užívají, je protetické *–v*, jehož postavení je vždy na začátku slova před samohláskou *o*. „*Protetické v, jež předchází spisovné náslovné o, je hláska poměrně rozšířená; je jedním ze systémových znaků nespisovných jazykových útvarů vlastních Čech a přibližně západní poloviny Moravy.*“ (Krčmová, 1974, s. 244) Autoři ovšem tento jev využili pouze v dramatech *Vest Pocket Revue* a *Robin Zbojník*. V textu *Kat a blázen* tento jev není.

Vest Pocket Revue:

- A von mi povídal, že prej von měl v Ritzu na Zbraslavi nákej škandál. (s. 53);*
Poslouchal, Bobiku, von je divnej, jak mu to může říct, když tu nikde není. (s. 53);
No von! (s. 53);
Jo tak to von měl ten škandál, Bobiku! (s. 53);
...vo kom vlastně mluví? Vo něm, anebo vo něm? (s. 53);
...kdybych mluvil vo něm, tak řeknu von, ne? A když mluvím vo něm, jakože mluvím, tak řeknu von, no! (s. 53);
... a von jde do klubu. (s. 54);
A von povídá... (s. 54);
Copak von už nemá tu krásnou mercedesku? (s. 54);
Von má, mně se zdá, radost ze života. (s. 55);
Jo, tak von je to anděl! (s. 89);
A vůbec, vona je těžký žabec... (s. 90);
Vostatně slyšel to někdy někdo někde, že by odněkud někam něco vysílali na bavlně? (s. 92);
...ať si tady ty poruchy odstraním. (s. 92);
... voni leccos zahřejou, to je marný, taková záře, byť byla sebesevernější, nesmí se bagatelizovat. (s. 97);

Robin Zbojník:

- Jakej jsem, unavenej jsem a otrávenej jsem! To je nějakého lítání a pak se někam přijde a neví se. Vono se neví. Vono se přijde, vono se tady je a vono se neví! Vono je blbé! (s. 193);*
Vono drželo hubu a rozkládalo postel, slyšelo? (s. 193);
Vono má nejmiň, co mluvit! (s. 193);
Vono nadávalo! (s. 193);
A tak, vono mi říká vono? (s. 193);
Vono si dalo pozor a neřvalo. (s. 193);
Vono se neví a vono je v troubě. (s. 199);

Z prvků obecné češtiny bylo použito také činné přičestí, kde došlo k vynechání koncového *-l*. Tento prostředek ovšem Voskovec s Werichem zařadili jen do textu *Robin Zbojník*.

Robin Zbojník:

Jak dobrý král Edward do války vytáh. (s. 149);

Jak Robin Zbojník šibenici utek. (s. 172);

To jste mi moh říct, než jsem lez do schodů! (s. 191);

Ostatně, já jsem vytáh padací most. (s. 194);

Moh byste mi pomoci? (s. 194);

Vy jste chrápal a najednou jste nepísk, tak jsem písk já. (s. 214);

Já jsem řek, že když mě někdo vzbudí, že budu zlej. (s. 216);

Tak jsem se teda splet, no! (s. 232);

Pokud mezi sebou porovnáme užití hláskové a tvaroslovné jevy, zjistíme, že se díla v tomto směru příliš neliší. Voskovec s Werichem využívali téměř shodné prostředky ve všech třech analyzovaných textech. Objevují se pouze tři případy, kdy jednotlivé prvky nejsou ve všech třech dílech. První je užití změny *-í > -ou*, která (oproti předešlým dvěma knihám) chybí v textu *Robin Zbojník*. Druhou výjimkou je činné přičestí bez koncového *-l*, které se objevuje pouze v dramatu *Robin Zbojník*. Poslední výjimka, protetické *-v*, chybí v dramatu *Kat a blázen*.

V díle *Vest Pocket Revue* jsou uvedené hláskové jevy značně příznakové, jelikož v převážné části tohoto textu převládá neutrální (spisovná) vrstva jazyka. Zmíněné prvky obecné češtiny se objevují pouze v konkrétních obrazech a scénách (čtvrtá scéna pátého obrazu, druhá scéna dvanáctého obrazu, první scéna čtrnáctého obrazu, první scéna devatenáctého obrazu). Tím tak dochází (pro čtenáře či diváka) k velmi zjevnému kontrastu k okolnímu spisovnému jazyku.

Poněkud jiná situace je v díle *Kat a blázen*. Textu zde sice také dominuje spisovná vrstva českého jazyka, ovšem oproti *Vest Pocket Revue* se prostředky obecné češtiny neomezuji na konkrétní obrazy. Autoři využili obecnou češtinu rovnoměrně v průběhu celého díla. Kontrast mezi spisovným a nespisovným jazykem tak zde není tolik patrný.

V dramatické pohádce *Robin Zbojník* je situace obdobná jako ve *Vest Pocket Revue*. Obecnou češtinu Voskovec s Werichem využili pouze v daných obrazech (první a druhá scéna pátého obrazu a sedmá scéna šestého obrazu). Myslím si, že je to důsledkem toho, že právě v těchto obrazech vystupovali samotní autoři hry a záměrně tak pro sebe sepsali text, který je značně odlišný od textu ostatních postav.

Funkce těchto užitých prvků obecné češtiny je v podstatě stejná. Ve *Vest Pocket Revue* a *Robin Zbojník* je úlohou těchto prostředků především to, aby sloužily k charakterizaci postav a prostředí, neboť dané prvky jsou užity jen v určitých scénách. V dramatu *Kat a blázen* jde pouze o charakterizaci postav (ne prostředí), protože se tyto prvky vyskytují rovnoměrně v celém díle (ne v konkrétních obrazech).

4.1.2 Prostředky zastarávající a zastaralé

V knihách Voskovce a Wericha je morfologická stránka spisovná. Zaměřila jsem se tedy na prvky, které jsou pro autory typické. V rámci spisovné češtiny autoři ve všech třech analyzovaných dílech používají stejné příznakové tvary. Lze rozpoznat, že se v průběhu let jejich tvůrčí styl nezměnil. Rozdíl je pouze v kvantitě vyskytujících se jevů. Nejčastěji využívají příznakové tvary, které se dnes jeví jako zastarávající či zastaralé.

Ve všech třech knihách autoři použili infinitiv končící na *-ti*. Infinitiv je neurčitý slovesný tvar, který se tvoří z kmene minulého koncovkou *-t (-ti)*, „...*tvar na -ti je dnes převážně tvar knižní...*“ (Čechová, 2000, s. 222). Tento tvar byl až do 60. let nepříznakový, ale budeme-li na dílo pohlížet z dnešního hlediska (kdy infinitiv na *-ti* neužíváme), bude výraz pro čtenáře stylově aktivní.

Infinitiv na *-ti* byl v běžné mluvě nahrazován kratší variantou (*-t*) už od 16. století. V psaném projevu se vytrácí až během 20. století. „*Normativní příručky první poloviny 20. století uvádějí obě varianty ještě jako rovnocenné, v kultivovaném spisovném písemném projevu, s určitou výjimkou textů odborného stylu, však začal být poměrně brzy upřednostňován tvar kratší (zakončení na -t prosazovala i řada literátů, jazykovědců a dalších kulturně činných osobností).*“ (Macounová, 2012, s. 55)

Jak můžeme vidět, autoři tento jev využili častěji v díle *Kat a blázen*. Zde se objevují následující případy: „...*tragickým osudem spjati, neváhali položit své životy na oltář...*“ (s. 163); „...*před vašima očima, ve vůli vyvésti národ z krize...*“ (s. 163); „...*je povinností nás vůdců těchto stran znovu se sblížit a přátelství utužit...*“ (s. 165); „...*jako vůdce strany Vlasteneckých Plantážníků opětovati naši vůli k spolupráci s Radikálními Revolucionáři. Jest mou povinností poděkovati jménem národa...*“ (s. 165); „...*pro národ dlužno přinášeti oběti.*“ (s. 187); „...*já se okamžitě dostavil, ovšemže neodvážil jsem se vstoupiti bez uvedení...*“ (s. 189); „*Hrdino, měl jsem čest ujmouti se opuštěné ženy a nevinného dítěte.*“ (s. 197); „...*abyste mohl pojmouti svou bývalou milenku za ženu...*“ (s. 197); „*Odměnití jejich mučednictví a zásluhy.*“ (s. 217); „*Viděl jsem ale v jejich očích plápolati plamének lásky, jenž svým zhaým kolotem zdál se ozařovati šedivé mé příští a měnití je v jásavou pohádku mládí mého.*“ (s. 232);

V knize *Vest Pocket Revue* se infinitiv na *-ti* vyskytuje pouze v následujících větách: „*Netřeba snad připomínati, že vše musí být v úplném pořádku.*“ (s. 38); „...*a praktický příklad, který lze dáti různě.*“ (s. 72); „*Pane kolego, paprsek světla se už dostavil, takže nemusíte čísti dále.*“ (s. 87); „*Budu li pilně přikládati ještě čtyři až pět let...*“ (s. 97); „*Máte pravdu, potřebuji vylíti na někoho své srdce.*“ (s. 106); „*Proto jsme se rozhodli, že bez jeho vědomí nám bude hračkou se za něho vydávati ve dvou osobách...*“ (s. 117); „*Já nerozumím a rozuměti nechci, zde tomu však dám zhurta pernou lekci!*“ (s. 128);

V pohádce *Robin Zbojník* se také nevyskytuje tolik případů infinitivu na *-ti*. V textu jsem našla pouze následující příklady: „...*zamknouti hrad svých předků, vsednouti na kůň a přiharcovati do vašeho ležení, Sire, bylo dílem jediného okamžiku.*“ (s. 162); „...*jest mou tužbou a povinností položit svůj život za svatou věc...*“ (s. 162); „...*já musel něco špatného pojísti a nyní mám průjem...*“ (s. 162); „*Dosti, prosím.*“ (s. 163); „*A teď mým manželem má býti tento spratek.*“ (s. 165); „*A my nemůžeme dále váhati...*“ (s. 172); „...*řádění musí býti učiněna přítrž.*“ (s. 172); „*Každý občan má právo býti pozván státem na houby.*“ (s. 178); „*Uzel z něho chcete kolem krku mítí?*“ (s. 182); „*Kdo by to moh býti?*“ (s. 205); „...*v srdci čtyři šípy kouti budu.*“ (s. 230);

V knihách autoři užívají také přechodníky, které se zařazují ke knižním a archaickým prostředkům.

Přechodníky vyjadřují hierarchizaci dějů a jejich vazbou je možné formulovat předčasný nebo současný děj. V současnosti nepatří přechodníky k frekventovaným prostředkům, ustupují z psaných projevů.

Voskovec s Werichem ve svých dílech používají spíše **přechodníky přítomné** (pro vyjádření současnosti), které mají obvykle humorný účel. Jak je patrné z následující ukázky, více se přechodník objevuje ve *Vest Pocket Revue*.

Vest Pocket Revue:

„*Číhal jsem na ně jak na plachou zvěř, vydával jsem se tisíckrát nebezpečí tváří v tvář opravdovým zuřivcům, zaplétal jsem se do ožehavých situací, **pronikaje** do salónů světoznámých kurtizán, obětoval jsem tisíce, abych zachytil kýžený moment na desce aparátu.*“ (s. 31); „*Končíme druhou kapitolu Břicha Prahy, Gréta otrávena, Popescu prchá, Max, nic **netuše**, koji se nadějemi.*“ (s. 39); „*Hle, **nedbajíc** daleké a strastiplné cesty, vše dává všanc a za mou pílí z Berouna až v Prahu naši zlatou. Jak vlašovička budu poletovat z místa na místo, **lákaje** ji a **nechávaje** jí něco naděje.*“ (s. 48); „*To aby, **jedouce** kolem, ty které vlaky nezapomněly zastavit.*“ (s. 50); „*...Noe s ptakopyskem cvičil čtyrručně škály na okarínu a tyto teskné zvuky prolínaly zdmi, **tvoříce** smutnou náladu, slon seděl ve své komnatce...*“ (s. 52); „***Stojíc** - na vršku.*“ (s. 138);

Kat a blázen:

„*...vštěpovali lidu jejich ideály, a sami **jsouce** vzorem občanských ctností, vedou národ dodnes.*“ (s. 163); „*Proč se pohybují po ulicích věci s gumovými obručemi, proč troubí **smrdíce**?*“ (s. 194);

Robin Zbojník:

„*Já vás miluji od vašeho dvanáctého roku, ale **jsa** člověkem churavým, netroufal jsem si...*“ (s. 167); „*A kdo by udržel slzy, **vida** tu spoušť a ty mrzké pikle...*“ (s. 180); „*Zhluboka přitom **dýchaje**.*“ (s. 221); „*Není pravda, že pan Balvan, dostaviv se do hospodářského odboru, tloukl rezavou kramlí pana předsedu do hlavy, **volaje** přitom Zatracený Socialisto!*“ (s. 224); „*...je pravda, že pan Balvan, nedostaviv se nehospodářského odboru, netloukl nerezavou kramlí pana předsedu do hlavy, **nevolaje***

přítop Neztracený Nesocialisto!“ (s. 224); *Netrefí, ale šípy musíš ukout sám, vzývaje zlé moci, vlkodlaky a mameluky, bez mé pomoci.* (s. 228);

Za zcela knižní jsou považovány tvary **přechodníku minulého**, v uměleckých textech se vyskytují jako prostředek archaizace. Přechodník minulý se v dílech vyskytuje pouze v několika případech.

Vest Pocket Revue:

*„Proto jsme se rozhodli, že bez jeho vědomí nám bude hračkou se za něho vydávati ve dvou osobách, za kterýmžto účelem jsme znatelně patrni pouhým okem, čistě se předtím **umyvše.**“* (s. 117);

Kat a blázen:

*„Já jsem člověk mírný, kuřeti **neubliživší**, který nikoho nikdy nepopravil, a hodím se výtečně pod pantofel.“* (s. 274);

Robin Zbojník:

*„Není pravda, že pan Balvan, **dostaviv** se do hospodářského odboru, tloukl rezavou kramlí pana předsedu do hlavy, volaje přítom Zatracený Socialisto!“* (s. 224);
*„...je pravda, že pan Balvan, **nedostaviv** se nehospodářského odboru, netloukl nerezavou kramlí pana předsedu do hlavy, nevolaje přítom Neztracený Nesocialisto!“* (s. 224);

Ke knižním tvarům patří také opisné pasivum, které autoři v dílech využívají velmi frekventovaně. Opisné tvary jsou charakteristické pro administrativní projevy, odbornou stylovou oblast a pro psanou publicistiku. *„Opisné pasivum se tvoří z příčestí trpného a kteréhokoli z aktivních tvarů pomocného slovesa být (popř. bývat).“* (Jandová, 1996, s. 145) Při srovnání děl je patrné, že tento prvek není moc častý v dramatu *Robin Zbojník*.

Vest Pocket Revue:

jsi nabroušen (s. 27); *budete propuštěn* (s. 39); *nebude-li napsán* (s. 39); *budu nucen* (s. 39); *otrávena* (s. 39); *jste smuten* (s. 50); *jest schopen* (s. 61); *je mi vítán*

(s. 64); *jste zhněten* (s. 68); *jsem uhněten* (s. 68); *jsem smuten* (s. 68); *je pochopitelné* (s. 88); *zklamán a štván* (s. 102); *jste zamilován* (s. 102); *budeš stár* (s. 105); *jsi mlád* (s. 105); *nebudte zachmuřen* (s. 105); *jsem rozpálen* (s. 106); *musí být okouzlen* (s. 113); *musí být očarován, uhranut* (s. 114); *je omezen* (s. 117); *jsem šťastna* (s. 130); *byl šťasten* (s. 130);

Kat a blázen:

zpít jáсотem (s. 163); *byl jat, odsouzen a s'at* (s. 164); *jsem šťasten* (s. 165); *jsem šťastna* (s. 165); *je odsouzena* (s. 170); *byl císařem odsouzen* (s. 176); *tatínek je živ* (s. 184); *byl jsem mlád* (s. 190); *jezevčík je ještě živ* (s. 192); *šťasten* (s. 197); *bylo zjištěno* (s. 197); *to jsem byl mlád* (s. 200); *udeřen seňoritou* (s. 206); *nejsem ženat* (s. 208); *je to vyřízeno* (s. 221); *byl ochoten* (s. 229); *jsem velkolepě disgustnut, velebně otráven* (s. 230); *zatčen a poslán* (s. 230); *je pobouřen* (s. 235); *má být nápomocen* (s. 247); *jsem kvalifikován* (s. 252); *jsem znepokojen* (s. 254); *jsem tu uvězněn* (s. 257); *je mrtev* (s. 262); *byla stažena a nahrazena* (s. 269); *všechno je vyvražděno* (s. 274); *není rozhodnuto* (s. 274); *cítí se mlád* (s. 275);

Robin Zbojník:

je povolena (s. 159); *je nutna* (s. 159); *jste ženat* (s. 163); *je zadáno* (s. 164); *byl vyslechnut* (s. 176); *býti pozván* (s. 178); *byl pověšen* (s. 179); *jsem zasažen* (s. 184); *byl polapen a popraven* (s. 189); *jsou obsazeny* (s. 198); *bude ušetřen* (s. 238);

Genitiv je většinou pádem neshodného přívlastku. Ve větě však může genitiv fungovat i jako subjekt. Jandová (1996) uvádí, že v tomto případě jde především o genitiv numerativní, záporový a partitivní. Záporový a partitivní genitiv dnes bývá často nahrazován nominativním tvarem.

Voskovec s Werichem ve svém díle *Vest Pocket Revue* využili **genitiv záporový**: *Nemám již obav o svoji výstavu.* (s. 32); *Zde není pro hněv místa.*(s. 61); *Dosud nemám důkazů.* (s. 66); *Mlčte, nepotřebuji vaší ochrany.* (s. 116);

Zbylé genitivní vazby jsou zastoupeny v následujících případech: *Zde Publius použije mého vozu a zajede se rovněž domů převléci.* (s. 32); *Čas od času mám vidění Řípu.* (s. 85);

V dílech *Kat a blázen* a *Robin Zbojník* se vyskytuje pouze jeden případ **genitivu záporového**.

Kat a blázen:

Nezdržujmež Velkolepých Hlav. (s. 231);

Robin Zbojník:

Nevyslovím jeho jména. (s. 205);

Z dalších prostředků archaizace autoři použili následující tvar. V tomto konkrétním případě používají sufix *-ž*, který připojují ke konci slovesa v 1. os. (případně ke 2. os.) plurálu imperativu.² Tuto formu slovesa autoři užili více v knize *Vest Pocket Revue*. V textu *Kat a blázen* se zmíněný typ slovesa vyskytuje pouze v jednom případě, v dramatu *Robin Zbojník* není žádný.

Vest Pocket Revue:

Pozor, tlumočmež. (s. 62); *Hle, ubohý stařík, pane kolego, dejmež mu žebračenu.* (s. 67); *Jsmo zachráněni všichni, i zapějmež Prozřetelnosti děkovný chorál.* (s. 79); *Polapmež a přesvědčmež sebe.* (s. 89); *Nevěrníci a nevěrnice, staňtež se okamžitě věrníky a věřnicemi!* (s. 117);

Kat a blázen:

Nezdržujmež Velkolepých hlav. (s. 231);

Funkce zmíněných zastarávajících a zastaralých prostředků je různá. Nejčastěji mají tyto prvky zdůraznit výlučnost a poetizaci textu. Současně tyto prvky zdůrazňují také komickou stránku díla, která je základem všech třech analyzovaných textů.

² Informace k tomuto výrazu jsem si osobně potvrdila konzultací s odborníky z Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

4.1.3 Méně obvyklé seskupení hlásek

Jako prostředek poetizace slouží také výrazy, které obsahují méně obvyklé seskupení hlásek či slova, v nichž se opakují stejné nebo zvukově podobné hlásky. Neobvyklá seskupení hlásek se nacházejí na periférii slovní zásoby, u onomatopoií (zvukomalebných slov) a u expresiv. Taková slova se využívají záměrně v literatuře pro děti.

Na tato slova je možné narazit ve všech třech dílech. Jejich funkcí v textu je dotvářet mluvu jednajících postav a charakter prostředí. Zároveň mají za úkol zesilovat komickou stránku textu.

V knize *Vest Pocket Revue* k takovýmto méně obvyklým seskupením hlásek patří slova jako: *malounko; šušká; vlaštovička; buch; škandál; haubna; štabajzna; Pst-pst bar; slečinka; šibalka; dožral; štěpír; skořepiny; hampejz; holečku; žraly; laškylašky; libo kubo; hopsa; hejsa; pšá; žbrblá; zpěvánky; nemluvnátko; drobečku; kopečku; cukrdlátko; nepapá; lesánek; pačesy; bacit; skrček;*

Drama *Kat a blázen* obsahuje následující: *pupek; štkát; plakat; svingle; kejkle; žvásty; červeňoučk.; frkér; bábrle; zhaftli; jeminátko; pst; spinkat; namoutětotě; trdlo; bambulo; plápolá plamének; volovina; nekafral; pfuj;*

V textu *Robin Zbojník* k těmto slovům patří tato: *kapánek; hurá hurá; chrabrost; kštice; ženuška; aaha; smíšek; dědina; mlynek; šprým; tlust'och; šejdr; číhat; halekat; hemžit; miláčku; šlágr; naivka; holenek; plakat; hej hola; pumprlík; skrček; pic a puc; líčka; šidítka; cucáček; zajiček; boběček; ouška; panička; chud'as; d'as; huba; safra; mucholapka; ženuška; flaška; dušinka; chlapisko; šourat; ouha; katafálek; nedutat; pidly pidly; vycucat; bříško; špacírovat;*

4.1.4 Zvukomalebnot

Jednotlivé hlásky jsou více či méně eufonické (libozvučné). U vokálů je nejvíce libozvučná samohláska „á“, nejméně samohláska „í“. U konsonantů mají největší míru eufoničnosti sonory, nejmenší míru pak sykavky. „Kumulaci výrazů s hláskami s větší mírou libozvučnosti nebo vytvářením kontrastů mezi různě libozvučnými zvuky může vznikat text s výrazným poetickým účinkem.“ (Krčmová, 2008, s. 316) Takovému

seskupení hlásek se objevuje ve všech třech analyzovaných knihách ve velkém množství, proto následně uvádím příklady pouze některých z nich.

Vest Pocket Revue: *spisovatele a známého klid'asa; pronikaje do salónů světoznámých kurtizán; šel k šípku, ošklivý; singer sem, singer tam; čili lid chce štěpř; zmeškali příští vysokoškolský slet; co jste se tak zasmušil, strýče; Lhasa je vskutku výstavný městys; Hle, lepá Lepra...;*

Kat a blázen: *co se děje, co štkáš a pláčeš; zaplatil a šel spinkat; buenos noctas, señores y señoritas; Sem přijde víno i špeko; máš pesos nebo pejos; ani vindros; bučel tučný brav; zachraňte mě, seňoro, před tímto zpustlíkem; ohluchneš pozdravnými salvami, oslepneš slavnostními ohňostroji a udusíš se kadidlem; bačové shánějí stáda sýrců...;*

Robin Zbojník: *duše i tělo bez poskvrny jsou; symbol svrchovanosti státní moci; přesvědčíš se, je-li stříbrná schránka s parafem na svém místě; všechna čest stranou; obtloustlý, značně zanedbaný a předčasně olysalý; houvalo se lumpů dost; seřadím vás v bojové šiky; samovolně, bez svolení lesní správy do lesa; skví se z jara v sadě; zženštlá země; ty snůško politických šmejdu; nepustím ho pochopové; šušovalo se, šušovalo...; z vašich rukou dalších šest šípů; poníženě prosíme, milostpaní; kokrhal kohout, dnes kokrhá hlasatel; ty lidi by nebyli lidi, kdyby nedělali chyby; chasa našinců at' chystá terč; duše ušlechtilejší; zaslíbená zem...;*

Na estetickou kvalitu textů má vliv také kumulace slov jisté délky a pravidelné rozložení přízvuků – rytmus. Ten je důležitý pro výstavbu básnického textu, v próze je zcela výjimečný. Rytmičká stavba textu se plně projeví až při čtení nahlas. Vlastní rytmičkou stavbu má i próza, tam ovšem není tak pravidelná jako v básních.

Dramatický text je určen pro jevištní provedení a následně tedy pro hlasitý přednes. Proto v dramatech dobře vyniknou všechny rytmičké prvky, které Voskovec s Werichem v hojném počtu používají. Tento jev je velmi patrný v dramatu *Vest Pocket Revue*. Je to zásluhou toho, že se dílo řadí do oblasti poetismu, který má kořeny v poezii. Veršované pasáže autoři často využívají také v pohádce *Robin Zbojník*. Jak jsem zmínila dříve, drama *Kat a blázen* je spíše satirou tehdejšího politického dění a k poetismu už se nezařazuje. Proto zde rytmičká stránka není tolik zjevná jako v díle

předešlém. I přesto v něm ale několik veršů můžeme najít. Voskovec s Werichem si v tomto směru s jazykem značně pohrávali. Následkem toho je rytmiická stránka v daných dílech velmi pestrá.

Rým je „zvuková shoda dvou konců slov na konci veršů, poloveršů a v některých případech i syntaktických celků v próze.“ (Petrů, 2000, s. 124) Ve všech třech knihách se mnohdy setkáváme s rýmem ve větách. Autoři také často užívají i celé zrýmované pasáže (básně). Funkcí těchto zrýmovaných částí je zvyšovat estetickou kvalitu a poetizaci a komickou stránku textů.

Vest Pocket Revue:

Houska

Tak, a nyní to fotografovat nebudu, raději se dám na vojnu. (s. 49);

Houska

Panen kolego, Ritz nebo nic, půjdeme na něj! (s. 64);

Houska

Kdepak, my jdeme rovnou z rytmiky a cestujeme do Ameriky. (s. 76);

Všichni

*Je po bouři, je po bouři,
teď si námořnictvo s chutí pokouří,
pak si otevřeme bednu sucharů,
načež zatopíme na plnou páru,
oceáne, buď jen kliden,
Letem světem a Pestrý týden.³* (s. 79);

Ruka

Není libo kubo?

Anděl

Kubo není libo! (s. 91);

³ sdružený rým

Olaf

Hopsa, hejsa, do Štokholma... (s. 97);

Kvido

*Mráz v okna duje,
srdce mé však plá
jak oheň na dně sluje,
jste tak sladce mdlá!⁴ (s. 101);*

Kvido

*Aby se obecnstvu nezvedaly žaludky,
hercům tohoto druhu dejme náhubky!
Realismus na scéně je hnusná stvůra.*

Všichni

Pryč s realismem na jevišti! Hurá!

Kvido

*Nejvyšší čas vzdáliti se od pólu,
sice se proměním v chladnou mrtvolu.
Chci dobrodružství, pohádky a báje,
chci Orient, kde se na gong hraje,
chci, aby mne nosil mezek na hřbetu!*

Všichni

Vzhůru do Asie, vzhůru do Tibetu!⁵ (s. 107);

První Láma

*Slyš, Lepro, jedná se o to, abys byla svůdná, démonická, úskočná jako derviš
a vinoucí se jako chřestýš. (s. 114);*

Kvido

Vzhůru, kamarádi! Ztekli jsme poslední předprše a opyše! (s. 115);

⁴ střídavý rým

⁵ sdružený rým

Ruka

*I ba ne, i ba ne,
to jste na omylu, pane!*

Oba

*Sem tam nějaká ta jedle,
jen když nešlápne vedle,
nahoru se dostane!⁶ (s. 125);*

Houska

*Kde jste, kde jste, zda vrátíte se zpět,
vy krásné dny mých mladých let?
Ach Olgo, já tě měl tak rád...!⁷*

Ruka

*Já konstatuji v basu,
že souboj budu mítí zde,
a to v krátkém času.⁸ (s. 126);*

Ruka

*Já nerozumím a rozuměti nechci,
zde tomu však dám zhurta pernou lekci!*

Olga

Co pořád máte?

Ruka a Houska

*Souboj, souboj kvůli tobě,
ted' mlč, však slzy vyroníš až na mém či jeho hrobě.
Tož do Stromovky jděme k souboji,
tam zříme hned, kdo se nebojí.
Až dvě břítké rány padnou z pistolí,
Olgo, pak přispěchej, budou z nás mrtvoly,
ach, mrtvoly, dvě budou mrtvoly.⁹ (s. 128);*

⁶ sdružený rým

⁷ sdružený rým

⁸ sdružený rým

⁹ sdružený rým

Josefka

Blažeji, jak jsem Blažena.

Jossek

Jsmo Blažej a Blažena, konečně sami. (s. 129);

Kolegové

*Založili jsme mnohomužskou církev,
v zahrádce si vypěstujeme tykem.
Tykev vypučí a vyžene šlahouny,
budeme mít dítky, švarné čahouny.
Oříšky pak spokojeně drobotině louská
Ruka Publius a Sempronius Houska.¹⁰ (s. 131);*

Všichni

*Obecenstvo milé,
už přišla ta chvíle,
kdy se dává dobrou noc.
Proto naposledy
nezlobte se tedy,
že jsme do vás ryli trochu moc.
To se přeci vždycky vyplácí,
ze všeho si dělat legraci,
ze všeho si dělat,
ze všeho si dělat
jenom pustou legraci.¹¹ (s. 132);*

Kat a blázen:

Mahuleno

Takzvaný pupus demagogikus. (s. 201);

¹⁰ sdružený rým

¹¹ sdružený rým

Almara

*Ten řev netrpím před svou putykou, mám kapelu svoji a potulné zpěváky
nepodporuji. (s. 204);*

Radůzo

Sem přijde víno y špeko... (s. 207);

Mahuleno

*Copak slušná dívka něco říká? Viděl jsem ale v jejích očích plápolati plamének
lásky, jenž svým žhavým kolotem zdál se ozařovati šedivé mé příští a měniti je
v jásavou pohádku mládí mého. (s. 233);*

Dolores, Juanilla

*Drží mne samotou to teskné vřesoviště.
Ty mlhy na blatech a mračna hrozivá.
Bojím se parných dnů i nocí plných tříště.
Kde smrt jen semena zániku rozsívá.
Prašivý lentišek a suchá tráva v písku.
Křída již kousá pes na prahu hřbitova.
Kolik má strašidlo kolik má asi zisku.
Na tom když nohy mám hrůzou jak z olova.¹² (s. 273);*

Robin Zbojník:

Johanna

*Já snila o rytíři, jenž pro mne skály droolí,
jenž z hory nejvyšší sestoupí do údolí.
Jen proto, aby zvedl mi krajkozdobný šátek.
A teď mým manželem má býti tento spratek.
Já chtěla jinocha, jenž s bídou lidu cítí,
a jeho bohatství je prosté polní kvítí.
Pod nosem mužný knír, na hlavě bujnou kštici,
hlas jako polnici za pravdu bojující!¹³ (s. 165);*

¹² střídavý rým

Edward

*Bud'te oba tiše,
je to v zájmu říše,
dřív než budu v boji,
vy budete svoji.
Z nedostatku církve svaté,
moje požehnání máte.
A tou chvílí Lady Johanna
za lorda Broadcastinga jest oddána.¹⁴ (s. 165);*

Broadcasting

*Neklamou-li mne oči a můj sluch,
tak tys ten zbojný, rozpustilý duch,
jejž zvou smíšek. Nejsi ty ten brach,
co děsí holky po všech dědinách,
co sbírá mléko, v mlýnku dělá ryc
a selkám kazí práci máselnic.
Co řádí v pivě proti kvasnicím,
a noční chodce svádí pro svůj noční šprým?¹⁵ (s. 168);*

Všichni

*Zbojník si žije v lese,
a kdo se před ním třese,
ať peníze přinese,
dříve než bude den.*

Šarlát

Zbojník je dá chud'asu

Malý Jan

Pupkáče pošle k d'asu

¹³ sdružený rým

¹⁴ sdružený rým

¹⁵ sdružený rým

Robin

Byť by i v krátkém času

Všichni

Byl polapen a popraven. (s. 189);

Johanna

Bože, zachovej nám krále v boji,

rovněž Anglicko ať nezahyne.

Za rytíře, kteří v boji stojí,

oroduj, prosím, ó Hospodine.¹⁶

Nechť Robin Zbojník, Panno Marie,

králova návratu se dožije.

Díky, Bože, že je tady

Paraf králův, prost vši zrady.¹⁷ (s. 203);

Robin

Jazyk brzy nazývati,

noční můry vyzývati,

befelemepeseveze,

do šípů ať kouzlo vleze.

Tymolin je dobrá pasta,

říká v uniformě Vlasta.¹⁸ (s. 230);

4.2 Syntaktická stavba textů

Jak jsem již zmínila v teoretické části práce, syntaktická stránka uměleckých textů je velmi variabilní. Autoři využívají všechny typy vět a syntaktických spojení. Široká škála syntaktických prostředků je použita tak, aby plnila autorský záměr.

Ve všech třech knihách můžeme nalézt zvýšenou frekvenci vět určitého typu. V dílech se tak můžeme setkat s extrémně dlouhými souvětími nebo v opačném případě

¹⁶ střídavý rým

¹⁷ sdružený rým

¹⁸ sdružený rým

s krátkými větami (i jednoslovnými). Jelikož se jedná o drama a ne o prózu, neobjevuje se zde klasické dělení na pásmo vypravěče a pásmo postav. V dramatu jde o dělení do dialogů vystupujících osob.

Vedle dialogu tvoří nezbytnou součást dramatu také scénické poznámky (u Voskovce a Wericha jsou scénické poznámky dosti obsáhlé – viz textová výstavba). Scénické poznámky ovšem nejsou vlastní součástí dramatu (pokud bereme v potaz díla hraná a ne díla určená ke čtení). Umělecké dílo v tomto případě vytváří pouze dialog (bez scénických poznámek). Autor v těchto případech spoléhá na uměleckou interpretaci herců.

Je důležité rozlišovat mezi rozhovorem a dialogem. „*Dialog vzniká jako projev písemný, stylizovaný a komponovaný jediným autorem.*“ (Bečka, 1992, s. 269) V našem konkrétním případě dvěma autory – Voskovcem a Werichem. Oproti rozhovoru (který má reálnou vnější situaci a je spontánní) je dialog pouze autorova fikce. Autor stylizuje dialog tak, aby co nejpřesněji vytvářel podobu skutečného rozhovoru.

4.2.1 Zvýšená frekvence vět určitého typu

Jelikož se ve všech třech analyzovaných knihách jedná o vyprávění podané dialogickou formou, můžeme zde najít všechny typy vět, a to jak dlouhá rozvitá souvětí, tak i věty jednoduché. Ty jsou typické pro dialog, a proto se v dílech objevují častěji. Z důvodu velkého množství jednoduchých vět uvádím jen vybrané příklady.

Vest Pocket Revue:

Šavle, běž pro tu babu. (s. 28); *To se musí nechat.* (s. 29); *Vyřídím ihned. Děkuji.* (s. 39); *Musíme vyzvídat nenápadně.* (s. 42); *Budeme dělat křížový výslech.* (s. 43); *Musí to být něco na výsost originálního.* (s. 49); *Na to není čas. Musíme za Kvidonem.* (s. 56); *Ani mi o tom nemluvte. Urazil mne jakýsi cizinec.* (s. 63); *Nyní se nenápadně přestrojím.* (s. 66); *To nebe se mi nelíbí.* (s. 74); *První čtyřstup do vody! Ted'!* (s. 77); *Přijdou cizinci, mám zprávy.* (s. 111); *Veliký spisovatel jde za dobrodružstvím.* (s. 113); *Podporujeme cizinecký ruch.* (s. 114); *Tak si zazpíváme něco pořádného.* (s. 123); *Vy jste naivní.* (s. 126); *Já vás mám rád oba.* (s. 127);

Kat a blázen:

Já ten zadní roh viděl. (s. 167); Pojd' si zahrát kuželky. (s. 172); Pan syn je talent. (s. 174); Já si ho nevezmu. (s. 182); To má po tobě. (s. 184); To je velké rozrušení. (s. 186); Dokud máme hrdiny na ostrově. (s. 187); To bychom byli v troubě s triumvirátem. (s. 193); A já tu zůstala sama. Sama s malou dceruškou. (s. 196); Nemluv proti sobě. (s. 196); Císař byl svržen. (s. 199); Zrovna na to myslím. (s. 208); To by tlouklo do očí. (s. 216); To se ti povedlo znamenitě. (s. 222); Carriera odpraví diktátory. (s. 228); Tohle bude poslední splátka. (s. 236); Já to nesvedu. Zešílím. (s. 237); Obejdeme ho. (s. 239); Skočil pro křidu. Hned tu bude. (s. 242); To je bohužel docela jedno. (s. 258);

Robin Zbojník:

Bratře králi? (s. 150); Neplačte, lady! (s. 155); Dýkou do zad? (s. 157); Málo, vid'? Málo. (s. 158); Nejsi to ty? (s. 168); Proč ses chtěl zabít? (s. 169); A my nemůžeme dále váhati. (s. 172); Mluvíš ke mně nebo k lidu? (s. 172); Byl. (s. 177); To je smůla. Já ti nemůžu půjčit. (s. 179); Přineste dvě břevna. (s. 186); Tak já vám to podržím. (s. 195); Robin zbojník se skryl v tomto domě. (s. 198); Nechte mne odejít. (s. 204); Už se chytla. Pro ni! (s. 206); Ale do dvanácti budete slušný. (s. 211); To nevadí. (s. 221); To je ostatně běžná praxe. (s. 223); A mohou ti zhatit ránu. (s. 228); Tady budeme spát. (s. 231); Máme volný vstup. Robin nás vyzval. (s. 235); To je náš program. (s. 246);

Jako kontrast k těmto větám slouží souvětí. Níže uvádím příklad tohoto typu, který autoři v dílech použili.

Vest Pocket Revue:

Číhal jsem na ně jak na plachou zvěř, vydával jsem se tisíckrát nebezpečí tváří v tvář opravdovým zuřivcům, zaplétal jsem se do ožehavých situací, pronikaje do salónů světoznámých kurtizán, obětoval jsem tisíce, abych zachytil kýžený moment na desce aparátu. (s. 31); Tu jednoho nedělního odpoledne, když Noe s ptakopyskem cvičil škály na okarínu a tyto teskné zvuky prolínaly zdmi, tvoříce smutnou náladu, slon seděl ve své komnatce a četl si „Tak pravil Zarathuštra“. (s. 52); A tam, v modré sluji, kterou

mi vyhlodáš svým sněhobílým chrupem v diamantovém ledovci, ulehne spolu na lože z ker, na němž tě naučím nejsladší rozkoši – sáti rampouchy slané vody. (s. 103);

Kat a blázen:

Bylo to před dvaceti lety, kdy dva mužové, don Blasco Ibane a don Vasco Ibayo, z nichž druhý je vznešený můj otec, vedli národ ve šlépějích našich národních hrdinů Gaspara Radůza a Melichara Mahulena, vštěpovali lidu jejich ideály, a sami jsouce vzorem občanských ctností, vedou národ dodnes. (s. 163); Jelikož Melichar Mahuleno byl Radikální Revolucionář a Gaspar Radůzo Vlastenecký Plantážník a jelikož tyto dvě strany daly národu dva největší hrdiny, je povinností nás vůdců těchto stran znovu se sblížit a přátelství utužit, zvláště dnes, kdy zem tápe v mlhách nejistoty o své příští. (s. 165); Já se divím, že to ještě nikdo neudělal, poslední přání se musí respektovat, a ty když řekneš, že tvoje poslední přání je, aby se poprava nekonala, a když je kat dobrý, tak ti to udělá. (s. 172);

Robin Zbojník:

Dones tohle hejtmanovi první brigády, ten ať to osobně odevzdá rejtarovi druhé brigády, ten to dá generálovi, a generál mi to přinese, a já to zahodím, ať je nějaká kázeň. (s. 150); Tři tisíce medailí spotřebuje panovnická rodina a generálové, teďka aspoň dvě stě potřebuju pro spojence, to je tři tisíce dvě stě, teďka třicet pro diplomaty a vojenské atašé, no a zbývá jedna. (s. 151); Symbol svrchovanosti státní moci, odznak suverenity královské, něco, bez čeho nelze vládnout, něco, co vkládá panovníkovi do rukou právo nad životem i smrtí poddaných, to je právě to! (s. 153);

4.2.2 Obměny slovosledu

V českém jazyce je pořádek slov (ve srovnání s jinými jazyky) volný, ale ne libovolný. Jako součást poetizace uměleckého textu mohou sloužit také různé varianty slovosledu. Mezi takové varianty patří například postavení shodného přívlastku za příslušným substantivem. Obměna slovosledu může také poukazovat na stáří textu. V tomto případě je takováto obměna známkou knižnosti až archaičnosti. U starších textů je také časté umístění slovesa na konec výpovědi.

To platí i o rozebíraných knihách. K nejčastějším obměnám se u Voskovce a Wericha řadí postavení shodného přívlastku za substantivum. Funkcí tohoto prvku je zdůraznit knižnost až archaičnost vyjádřeného výrazu, v některých případech je to i známkou poetičnosti textu. Čtenář (případně divák) ale může narazit i na sloveso umístěné na konci věty. Funkcí tohoto subjektivního pořádku slov je vyzdvižení poetizace dialogů.

Vest Pocket Revue:

Záliba namáhavá, zato však originální. (s. 31); *Zde Publius použije mého vozu a zajede se rovněž domů převléci.* (s. 32); *Oddělení románové. Oddělení novelistické. Oddělení pornografické.* (s. 37); *Oddělení románové zhotovilo námět následující...* (s. 38); *Co soudí oddělení pornografické?* (s. 39); *Tak dlouho čekám na ně, od prvního pohledu.* (s. 40); *Jdu, Kvidone můj.* (s. 40); *Josefko pište: Pojď na ňadra má, Praho, Ty v mracích nachových.* (s. 40); *Je vše marno.* (s. 41); *Je to snad Fortuna, či Múza námět mi nesoucí?* (s. 47); *Noe hned přispěchal, protože mu na tom slonovi záleželo, on to byl slon bílý a on ho vezl do Siamu.* (s. 52); *Dobře, budeme se vydávat za osoby třetí!* (s. 52); *Tisíce mužů bych našla v Paříži, kteří by milerádi tak směšný účet vyrovnali.* (s. 59); *Spisovatel prý.* (s. 63); *Jsem v situaci, kdy každý skandál je mi vítán.* (s. 64); *I což, báruško, v Parizu i ostudu ztropit možno.* (s. 64); *Pane můj, není čas na lásku, zuřivý fotograf je mi v patách.* (s. 65); *...správně, rozumím, něco z cizích jazyků doslova přeloženého! Máme my to? Nemáme mi to! Právě mi prolétlo hlavinkou mojí kučeravou přísloví, které dí...* (s. 69); *Což jste nečetl na klozetu vyhlášku, že z důvodů strategických admirality přísně zakazuje jakékoliv fotografování objektů nádražních, pevnostních, jakož i paluby za bouře?* (s. 77); *Jakési rušno tu vládne.* (s. 85); *Nezapomínejte, že náš příbuzný cestuje do Haparandy z důvodů úsporných po dně mořském a ve skafandru.* (s. 88); *Chyba lávky, máme tu schůzku, dědečku sněžný.* (s. 98); *Mrazí mne ustavičně.* (s. 99); *...přichází z černého kraje odkudsi z dálav, kde květy vášně voní.* (s. 102); *Budu, cizinče můj!* (s. 103); *Zastavit stát, další provozování se z důvodů zdravotních zakazuje!* (s. 107); *Zajat cizinců předvoj.* (s. 113); *Bohové tibetští a jiní!* (s. 117); *Tak mluví bídák plytký, jenž přítelem mi byl...* (s. 127); *Celý svět jsem objel, abych získal potupný portrét Kvidonův a přivážím si tebe...* (s. 129); *Koukám přece na tu hrobku bezvadnou.* (s. 134); *Copak po ní každý soused neprahne?*

Vždyť jsou v ní jen předků plyny otravné! Ať je pokoj s hrobkou zatracenou. (s. 135); Přinesu vám pěkné sele objemné. (s. 137);

Kat a blázen:

Dnes je tomu dvacet let, co národ mexický svrhl okovy nenáviděné monarchie... (s. 163); A tady vidíš člověka katovského, který má popravít blázna za to, že šlápnul do...toho. (s. 171); ...to bych se na to podíval, abych já popravoval člověka nevinného. (s. 178); Rozumíš, maminko, katastrofu tu máme. (s. 184); Posad'te se, prosím, zavolali jsme vás v pevném přesvědčení, že jste muž mravně solventní. (s. 189); S čelem chmurně mračným. (s. 190); ...ustupuji vaší lásce sice se srdcem zlomeným, ale šťasten... (s. 197); Čili když vy jste po celý život tak věrně lidu sloužili, musí dnes ten lid být báječně obsloužený. (s. 202); Ten řev netrpím před svou putykou, mám kapelu svoji a potulné zpěváky nepodporuji. (s. 204); Před těmi chlapy tě zlobám, abys poznala vášeň Španělovu. (s. 209); Mám zbraně připraveny. (s. 216); Lide namátkou shromážděný, slyš radostnou novinu, kterou nám přinesli ctihodní předáci. (s. 217); Lide mexický! Radůzo a Mahuleno, naši oplakávaní hrdinové, se nám vrátili. (s. 217); Povídám kdyby snad, ale pochybuji, tak o tobě ani slovo špatné. (s. 233); Vládnout neumím. K ničemu nejsem. (s. 248); Tak musíme na ni počkat – nejlíp takhle kdybychom ji přivolali zpěvem... (s. 251); ...ano, správně, aby už jednou tato saxofonová generace si uvědomila... (s. 251); A v tom článku jakýsi pisatel velmi hezky se snažil dát najevo, že jako ta dnešní mládež a ta otcovražedkyně jedno jsou, a potom tam moc hezky bylo... (s. 252); Vždyť z ničeho jsme vás vyzvedli... (s. 263); Pane učiteli, je to poprvé za celou řadu let, co musím vyšetřovat případ tak plytký, jaký se stal ve vaší třídě. (s. 267); Jak to, vždyť podle učebnice Zach-Masičko-Říkal jste látku tu už dávno museli probírat? (s. 269); Tedy zvuky tyto linou se po úbočích. (s. 270); Ty mlhy na blatech a mračna hrozivá... (s. 273); A potom, nebudeme trpět, aby naše ženy se takhle nejapně vyjadřovaly. (s. 274);

Robin Zbojník:

Jako že má duše i tělo bez poskvrny jsou, nikomu jsem ani nešpitla. (s. 152); Johanno, získala jste důvěru královu. (s. 154); Ale vrchní velení od nepaměti patří bratru královu. (s. 156); Z toho si neračte dělat ctěnou hlavu, Sire, jsme v pusté krajině, kolem rozprostírají se hluboké hvozdy sherwoodské. (s. 159); Tu jsem, mylorde, totiž

Sire, a prosím vás, ba zapřísahám, vezměte mne do řad chrabřích bojovníků svých a lordů... (s. 162); Sire, pro tu thuče srdce mé, ona je tou dotyčnou. (s. 163); Je snad srdce vaše zadáno? (s. 164); ...že jste vnikl samovolně, bez svolení lesní správy do lesa sherwoodského a procházel jste se tam s úmyslem hledati houby. (s. 177); Uzel z něho chcete kolem krku mítí? (s. 182); Probošt mě posílá vyzpovídat kohosi. (s. 186); Takový pitomý rozkazy zbytečný. (s. 192); Zachránce můj. (s. 206); Já dluh vám splácím jen. (s. 206); Spása Anglicka ve vašich rukou leží. (s. 207); Toto je paraf králův. (s. 207); Šest šípů v hrudi a lebku rozpolcenou... (s. 207); Při tomto vašem zvolání nelze mi nevzpomenout tohoto zajímavého úkazu. (s. 220); Král mne oddal a nemohu ani nesmím zradit slovo jemu dané. (s. 226); Jen to ne, abych manžela svého milovala. (s. 227); Dřív ne, než získáš paraf králův. (s. 227); Dnes tu vládnu duchové zlí. (s. 228); Já jsem duše ušlechtilejší, milost! (s. 238);

4.2.3 Věty tázací a zvolací

Ve všech třech dílech je součástí poetizace také užití vět tázacích a zvolacích. Jsou to prostředky, které mají za úkol udržovat kontakt se čtenářem (v případě jevištní podoby s divákem). Jejich obvyklou funkcí je něco zdůrazňovat a na něco upozorňovat. Věty zvolací jsou často zakončeny vykřičníkem. Josef V. Bečka (1992) uvádí, že zvolací věty nejčastěji zachycují překvapení, obdiv, povzdech, radost nebo i varování, zklamání, odpor či výhrůžku. Oba typy vět se v knihách objevují velice často. Z toho důvodu zde uvedu pouze některé případy zmíněných vět.

Vest Pocket Revue:

Slepé fotografické vášně! (s. 31); Což nevěříte v lásku na první pohled? (s. 40); Copak von už nemá tu krásnou mercedesku? Ten parádní šesticylindrový válec? (s. 54); A hledme na proudníka! (s. 56); Pane kolego, my pojedeme do města lásky, vášně a hříchu! (s. 57); Jak? Ještě urážky! (s. 60); Hlupák! Nu ovšem, cizinec v Paříži. Mohla jsem to tušit. Žádný Pařížan by mne neodmítl. Jen cizinec jest schopn takového hulvátství. Ó hanba! (s. 61); Aha, konečně! Jen aby se dožral! (s. 65); Kdybychom alespoň měli taneční hudbu malou, ale naši! (s. 68); Vždyť je to náš příbuzný! (s. 78); Tyhle Spojené státy nejsou pro mne. Jakési rušno tu vládne. Ó toho stálého spěchu! (s. 85); Opět jakási vlajková slavnost pod námi. Že by Alois Jirásek? Že by olympiáda?

Že by jarní veletrh? (s. 88); *Hasíte požár mé lásky. Jste hasič! Jste polární hasič!*
Rozzuřila jste mne!! (s. 103); *Chci dobrodružství, pohádky a báje, chci Orient, kde*
se na gong hraje, chci, aby mne nosil mezek na hřbetu! Vzhůru do Asie, vzhůru
do Tibetu! (s. 108); *Ježíš, Kvidone, ta je krásná!!!* (s. 115); *A co Shakespeare, Einstein,*
bratři Čapkové? Chcete, abych vám citoval jejich spisy? (s. 116); *Vzbudí to všeobecné*
veselí – koruna života, poetismus!! (s. 131);

Kat a blázen:

Nechť toreadoři započnou s corridou! (s. 166); *A kolik to bylo prve? Čtyři a dvě*
je kolik? (s. 167); *Dobře, a co trup? Ten tu nechám jen tak? A to jsi přítel, když ani*
kamarádovi trup neuklidíš? (s. 173); *Nešťastné dítě, cos to učinila, takhle*
si představuješ svatební košili pro svého muže? Jaks to stříhala průramky? (s. 181); *Víš,*
co vytrpěla tvá matka, když tebe nosila pod srdcem v dobách pro národ nejtemnějších?
Když tebe porodila takřka ve stínu gilotiny co pohrobka? A dovedeš vůbec pochopit
šlechtnost dona Blaska Ibane, jenž tě adoptoval? (s. 182); *Vlastní dítě mne chce zabít,*
Kriste Ježíši! (s. 183); *Pane vrchní oficiále, vy jste svědčil správně!* (s. 192); *Co jste*
udělali z domů, že tak vyrostly? Proč se pohybují po ulicích věci s gumovými obručemi,
proč troubí smrdíce? Jsou to hudební nástroje anebo nesmysl? (s. 194); *Namoutě, totě*
pýzl! Jsem věru rád, že nejsem ženat! (s. 208); *Zatracený fašista! Ollé, carioca!*
(s. 209); Vy jste přišla skrz zed'? *Nemohla jsem obvyklou cestou, dneska jsou zesílené*
stráže. Kde je Melichar? Proč se po něm ptáte? (s. 234); *Kdo to na mne nalíčil? Ono je*
to maskulinum! (s. 239); *To je uličnictví! Podvod! To je mužský!* (s. 243); *Vždyť jsme*
to říkali! Rozený diktátor! (s. 262); *Sedni si, Kukačko, jak to se mnou mluvíš?* (s. 268);

Robin Zbojník:

Jenže všechny boty jsou levé! (s. 150); *Dobře!* (s. 152); *Lady Johanno, táhnu*
do války! (s. 154); *Ó králi, Sire, co počít?* (s. 154); *Tedy tak Edwarde? Dýkou do zad?*
Dolchstoss? (s. 157); *Nezaměstnanost je větší než předtím!* (s. 160); *Sire!* (s. 161); *Hle,*
Sire, chyba! (s. 162); *Znáte lady Johannu?* (s. 163); *A o kom to sníte Johanno!?*
O rytíři!? (s. 164); *Vracím se oloupena králem o svobodu svého srdce!* (s. 167); *Král*
mne nechce, Johanna mne nechce, smrtko, smiluj se nade mnou! (s. 167); *A k tomu nám*
pomůže válka! (s. 173); *Co s králem, vrátí se?* (s. 177); *Budeš souzen a odsouzen!*
(s. 178); Jak to mám udělat? (s. 184); *Jsem slabá žena, neufouknu jej!* (s. 185); *Tak vy*

jste koupil dvě postele? (s. 195); *Vaše papíry!* (s. 198); *Milujete mne?* (s. 204); *Zachránce můj! Jaké vám dlužím díky!* (s. 206); *Mám ti nechat spadnout klobouk?* (s. 208); *Jsem ho viděl! Kdo je to, rád bych věděl!* (s. 214); *Hele, trojče!* (s. 215); *A zase nějaká potvora!* (s. 219); *...volaje přitom Zatracený Socialisto!* (s. 224); *Tu je!* (s. 227); *Aj, Kulihraču, pochybuješ o mém oku?* (s. 228); *Živé nebo mrtvé?* (s. 230); *Co jste to tam hodil?* (s. 231); *Tedy pozor!* (s. 236); *Lžeš!* (s. 237); *Ať žije Edward zbojník!* (s. 245); *A dáte nám najíst?* (s. 246); *Jde se k vám!* (s. 246);

4.2.4 Syntaktické figury

Parenteze (vsuvka) je „jazykový výraz, který je vsunut do nějaké věty; má podobu věty hlavní, nebo věty vedlejší, souřadně spojených vět, nebo vět spojených podřadně nebo podobu výrazu nevětného. V novější gramatice se vsuvka chápe nejednotně a lze rozlišovat tři pozice.“ (Karlík, 2002, s. 533) Jde o pozice, které definují vsuvku syntakticky, sémanticky a pragmaticky.

Jak jsem již zmiňovala výše, scénické poznámky nejsou součástí dramatu. Pokud ale budeme brát drama jako dílo určené ke čtení (ne dílo hrané), budou nám tyto scénické poznámky do dramatu vstupovat. Tím pádem se v textu navíc objevují vsuvky, které blíže udávají hercům, co mají v danou chvíli dělat, či jak se zachovat. Tyto vsuvky jsou v dialozích umístěny v závorkách. Níže uvádím pouze vybrané příklady, protože se jich v dílech objevuje skutečně velké množství.

Vest Pocket Revue:

Pardon. (Telefonuje) Haló, kdo se to tam vyskytuje? (s. 29); *Došel telegram od Mistra. (Čte) „Přijedu dnes přesně, Kvido, Mistr.“* (s. 38); *Pane kolego, už to mám... (Ukazuje na Hradčany)* (s. 49); *Ale není to naposled, co se vidíme. (Odejde volaje) Taxi, taxi.* (s. 60); *Nyní se nenápadně přestrojím. (Převléká se) Tato maska staříčkého penzisty je mi nejmilejší.* (s. 66); *Hle, domorodka! (Fotografuje ji) Dcera Tibetu poprvé před objektivem!* (s. 115);

Kat a blázen:

Lide mexický! (Fanfáry) Dnes je tomu dvacet let... (s. 163); Podívej se, blázne, měj rozum (trhá provazem gilotiny), vždyť ta čepelka je zaseknutá. (s. 171); *Pšť!*

(Poslouchá) Nebyl to pták? (s. 216); V kutně mne stráže pustí. (Obléká se do kutny, která ležela na křesle) (s. 245); Radši hned smrt. (Sahá po pistoli) Ne, to je hnusná smrt, to bych nedokázal. (s. 246); Blahorodí, co je...? (Vezme mu odznak) Zabil jste velitele Gardy. (Volá) Stráž! Stráž! (s. 249);

Robin Zbojník:

Dobře, šerife, vytáhneme. (Slavnostně) Chci bubny! (Víření bubnů) Dobrý král Edward do boje táhne! (s. 166); Zmizel. (Nasadí si klobouk) Vida, a je po pleši. (s. 169); Tak já půjčím státu dvacet dukátů. (Odpočítá je do státního měšce) Teď pět dukátů jsou úroky (odpočítá pět dukátů zpět) a pět dukátů provize od tebe za zprostředkování půjčky. (Odpočítá do svého měšce pět dukátů). Tady máš deset dukátů. (s. 180); Tohle tady nebude, to se tady netrpí, tady bude klid, ticho a svatý pokoj! (Mlátí zuřivě Troubu, který se zhroutí) A teď mluv! (s. 219);

Ostatní vsuvky (nepatřící do scénických poznámek) jsou od obsahu věty odděleny většinou čárkami, případně pomlčkami z obou stran vsuvky.

Vest Pocket Revue:

Jak známo, jsem hrozně vášnivý – ve svých románech. (s. 41); Von má, mně se zdá, radost ze života. (s. 55); Co je to, táži se, Gastone? (s. 59); ...a curculosmeos, to jest veliký viciousní kruh, abys i ty (et tu mi fili), i ty, můj synu, jej mohl honit! (s. 69); ...to je marný, taková záře, byť by byla sebesevernější, nesmí se bagatelizovat. (s. 97);

Kat a blázen: V tomto dramatu se dá najít skutečně velké množství vsuvek, proto uvádím pouze některé z nich.

To je, jak se řekne, to posvátné místo, kde naši hrdinové dokonali. (s. 174); Pánové, představte si, pětadvacet let čekám na popravu, pořád se to odkládá, teď zase nemá doušek na posilněnou; já byl, prosím, císařem odsouzen. (s. 176); Nikam nepůjdeme – do smrti dobrý – jsme tu jako v ráji. (s. 178); Takhle je nějak sprovodit, řekněme, ze světa, to by nešlo? (s. 188); Vy jste, tuším, byl u císařského hrdelního soudu? (s. 189); Pánové, předně, co jste dělali na ostrově? (s. 194); Poslyšte, vy jste ale zestárnul, a bez urážky, zblbnul. (s. 200); Snad měl na mysli, tedy ten pisatel, že jen ta dnešní mládež nutí k přemýšlení, vždyť se to fláká... (s. 252);

Robin Zbojník: Oproti předešlé knize se zde tolik vsuvek nevyskytuje.

...kázal jsem pacholkům osedlat grošovaného hřebce, chloubu mých stájí, a pak načež zamknouti hrad svých předků... (s. 162); *Johanno, mé dítě, mám pro vás znamenitou zprávu.* (s. 164); *Jak já se, chudák, propíchnu, vždyť jsem to nikdy neměl v ruce.* (s. 167); *Bylo by to, řekl bych, skvělým tématem pro zručného fejetonistu...* (s. 221);

Další syntaktickou figurou, která se opětovaně objevuje v analyzovaných textech, je elipsa. Elipsa (výpustka) je „*vypuštěná část syntaktické konstrukce, kterou v ní podle větného schématu očekáváme, a kterou lze rekonstruovat; elipsou vzniká věta eliptická.*“ (Karlík, 2002, s. 122)

Ve všech třech dílech se uplatňují tendence k úspornosti vyjadřování. Nevyjadřují se věci, které by se díky kontextu zbytečně opakovaly, či věci vyplývající ze situace a souvislostí. Syntaktické místo vynechaného slova zůstává ve větě neobsazené. Význam je získáván až z již zmiňovaného kontextu a ze situace.

Vest Pocket Revue:

Daktylo, prosím ke stroji. (s. 38); *K věci. Co nového?* (s. 38); *Mistře, pozor, jsou vám v patách. Kdo to? Snad Bersoni?* (s. 47); *Je to umělec. Spisovatel prý.* (s. 63); *Platit!* (s. 65); *Podle rozkazu!* (s. 66); *Nebe otevřeno nad běsnící propastí!* (s. 76); *Hlavní, že mě se nic nestalo.* (s. 79); *Slyšela jste již, slečno – mám psát libreta pro film.* (s. 84); *Opět jakási vlajková slavnost pod námi. Že by Alois Jirásek?* (s. 88); *...volánky hezky krumplované a zapošíté, víte, vždycky čtyři hladce, čtyři obrace.* (s. 94); *Lyžařit, lyžařit?* (s. 98); *A my mladí čteme České slovo! My mladí se rozběhneme do jarní přírody...* (s. 105); *Vskutku, Pamír – střecha světa.* (s. 112); *Jakže, cože slyším, vy prý vdána.* (s. 131);

Kat a blázen:

Takže dnes večer u dona Almary. (s. 175); *Tam ji rozeberou a uvědomí si, že pro národ dlužno přinášeti oběti.* (s. 187); *Dále, co to je tady to město?* (s. 194); *Pohnuté shledání, pojd'te, příteli, necháme je o samotě.* (s. 196); *...já vám zůstal ještě dlužen čtyři zlatky padesát, ale to víte...* (s. 196); *Že si milostpaní plete tohohle*

s tímhle? (s. 198); *Juanillo, nahoru.* (s. 211); *No ovšem, ty všechno, a já nic.* (s. 222); *Vy zde?* (s. 225); *Kde je židle? Rychle židli!* (s. 230); *On tam, my tady...rozumějte...* (s. 235); *Nikde nic, už je to k vzteku.* (s. 245); *Musíme se semknout, a ten, co není my tři – hned do hlavy!* (s. 246); *Ani o krok! Jsem vládce!* (s. 249); *Almaro, vše odpuštěno. Strašné věci! Strašné věci, povídám.* (s. 262); *Nesmýsl! Já kat?* (s. 274);

Robin Zbojník:

...něco, co dává panovníkovi do rukou právo nad životem i smrtí poddaných, to je právě to. (s. 153); *Ven, neznám tě.* (s. 157); *Dýkou do zad?* (s. 157); *Už se událo, a vícero věcí.* (s. 158); *Tak kolik? Sto padesát. Tisíc?* (s. 158); *Ale na pobřeží, tam celé zástupy v plné zbroji prý vyčkávají vašeho příchodu.* (s. 159); *Více kvasnic, občané.* (s. 173); *To nesmíš.* (s. 174); *Vždycky to, co není.* (s. 174); *Jednat! Jednat!* (s. 175); *Na radnici a stavět šibenici, pojd'!* (s. 184); *Domů, Johanno!* (s. 185); *Bez starosti, budeš se pořádně houpat!* (s. 185); *Můžeme se pokusit.* (s. 199); *Puku, honem radit!* (s. 207); *Že jdeš!* (s. 208); *Všude za tebou.* (s. 208); *Jsem ho viděl.* (s. 214); *Vesele do nového dne!* (s. 220); *Z toho možno uzavřít, že...* (s. 223); *No ještě výš, až na cimbuří!* (s. 245);

4.3 Lexikální stránka

Lexikální stránka uměleckých děl má velmi široký slovník. V uměleckých textech je opakování slov mnohem nižší než jinde. Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, dochází tím k bohatému užívání synonymních lexémů. „*Šíře slovníku je důsledkem stylové disimilace typické pro umělecké texty: autor se snaží neužívat bez zvláštního důvodu téže pojmenovávací jednotky na menším úseku textu. Snaha o disimilaci vyjádření vede k bohatému užití synonymních lexémů.*“ (Krčmová, 2003, s. 275)

Základem je čerpání z neutrální slovní zásoby, kterou ale autoři ve většině případů překračují. „*Za neutrální (nepříznakový) se pokládá lexém spisovný, frekventovaný, stylově a dobově nezabarvený a neexpresivní.*“ (Krčmová, 2008, s. 170) Překročením neutrální slovní zásoby dochází k využívání lexémů, které jsou příznakové. Autoři mohou volit mezi jediným typem příznakovosti (komunikát výrazově sourodý) nebo se v dílech mohou objevovat slova z jednotlivých útvarů

národního jazyka (či z jazyků cizích), které tímto slouží k vytváření kontrastu. Volba lexikálních jednotek je vždy důsledkem autorova záměru.

4.3.1 Frazeologické jednotky

„Frazém je ustálená kombinace alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam (zpravidla nerozložitelný na významy jednotlivých složek) a jejímž charakteristickým rysem je, že minimálně jeden z jejích komponentů je v dané funkci omezen pouze na tuto kombinaci (popřípadě na několik málo dalších).“
(Karlík, 2012, s. 71)

Jako ustálená spojení mají význam jednoho slova. Význam těchto spojení je dále metaforický, metonymický či archaický. Voskovec s Werichem využívají frazémy k oživení textu a k rychlému seznámení čtenáře se situací, protože použité frazémy jsou v běžné komunikaci poměrně známé.

Vest Pocket Revue:

na stará kolena; nevědět si rady; tváří v tvář; zlatý hřeb; být v koncích; láska na první pohled; být na stopě; křížový výslech; dát do pera; být v patách; pastva pro oko; Achilova pata; stará písnička; čas od času; kašlat na vás; hrom do toho; ryzí pravda; být hračkou;

Kat a blázen:

položít život; vrýt se do paměti; nosit pod srdcem; dát pokoj; proboha tě prosím; za našich časů; otvírat hubu; být v troubě; čestné slovo; mít na krku; horká hlava; za starých dobrých časů; nechat na pokoji; sprovodit ze světa; mít v hrsti; šlápnout vedle; táhnout za jeden provaz;

Robin Zbojník:

bojovat po boku; tělem i duší; z nouze ctnost; učinit přítrž; šlapat na paty; mluvit do větru; vyrážet klín klínem; spatřit světlo světa; dívat se do karet; nezamhouřit oka; jít na kutě; dát pokoj;

4.3.2 Výrazy knižní a zastaralé

V nejširším pojetí je archaismus „*zastaralý jazykový prvek, nepatřící do synchronního jazykového systému; v jiném pojetí jazykový prvek uchovaný z dřívějších období jazykového vývoje, přičemž se v současném jazyce jeho archaičnost nepociťuje.*“ (Karlík, 2002, s. 45)

Stejnou funkci mohou mít také historismy. Historismus je „*slovo nebo slovní spojení označující zaniklé, s minulostí spjaté reálie a jevy.*“ (Karlík, 2002, s. 166)

Archaismy se v dílech krásné literatury používají nejčastěji k zvýraznění dobového zabarvení, k charakterizaci postav a prostředí, či k satirickým účelům.

Vest Pocket Revue:

palaš¹⁹; jatagan²⁰; rapír²¹; šalmaj²²; vece; rci; pohrobek; jest napjata; žel; Stanislav Nikola dí; vrci²³; žabó²⁴; krleš; biograf; zřít; začasté; zalkala;

Kat a blázen:

jho²⁵; pohrobek; za obé; bambitka; nechci ho hanět; jest; holedbat se²⁶;

Robin Zbojník:

žel; odebereš se; jest; rab²⁷; pikle; jarý věk²⁸; pochopové²⁹; leč; ba; pykar³⁰;

4.3.3 Aluze

Aluze (narážka) je „*jeden z hlavních typů mezitextového navazování; v poslední době bývá součástí zkoumání intertextovosti. Aluze bývá většinou vymezována ve vztahu k citátu, citaci, citování; oba typy mezitextového navazování se od sebe liší tím,*

¹⁹ těžký jezdecký meč s ostřím jen na jedné straně a s košem na jílci

²⁰ orientální zbraň sečná i bodná

²¹ stará soubojová, dlouhá, úzká bodná i sečná zbraň

²² píšťala příjemného zvuku

²³ vrhnout

²⁴ zřasená ozdoba ženských šatů

²⁵ potupné znamení, pod nímž procházelo poražené vojsko

²⁶ domýšlivě se vychloubat

²⁷ otrok

²⁸ bujarý, bujný, svěží

²⁹ dráb

³⁰ nést trest za něco

že za citát se považuje přesná reprodukce textu v textu jiném, zatímco případy nepřesné reprodukce, jen náznakového navázání na jiný text, reprodukce jen některých složek, rovin apod. jsou zahrnovány pod pojem aluze.“ (Karlík, 2002, s. 36) K tomu, aby čtenář (divák) uplatněnou autorovu aluzi rozeznal a pochopil, je nutná jeho znalost dané situace či tématu.

Jak je vidět v následujících ukázkách, Voskovec s Werichem užili více těchto nepřímých odkazů v dramatu *Vest Pocket Revue*. Ve všech třech dílech ovšem plní aluze spíše zábavnou funkci. Za pomoci narážek se autoři snaží vtipně vystihnout a komentovat konkrétní situace. Nejčastěji spisovatelé využívají aluze, které odkazují k jiným literárním dílům či k dobovým událostem.

Vest Pocket Revue:

Opatřte lístek a vše ostatní a očekávejte mé depeše na kolečkách. (aluze na drama Vítězslava Nezvala *Depeše na kolečkách*, které publikoval v manifestu poetismu zvaném *Pantomima*; s. 39);

Tak, a nyní to fotografovat nebudu, raději se dám na vojnu. (upravený úryvek z české lidové písně *Šla Nanynka do zelí*; s. 49);

Tady je Popokatepetl, tady je Antikatepetl, tady je potopa, a po ní jede Titanic. Malý snaživý Hagenbeček, řečený Julius Noe, vezl ve své lodi, nazvané podle úmluvy Archa, obvyklou objednávku zvěře do cirkusu Kludský na hoře Sinaj. Vše měl srovnáno podle pořádku; aby se mu loď nepřevrhla, měl největší zvířata dole, pak menší, ještě menší, až nahoře byla bleška. (narážka, která se soustředí na biblický příběh o Noemovi a potopě světa; s. 51);

...slon seděl ve své komnatce a četl si „Tak pravil Zarathušta.“ (aluze na nejslavnější filozofické dílo Friedricha Nietzcheho *Tak pravil Zarathušta*; autoři tento název lehce obměnili; s. 52);

Ano, malý, tlustý. Hnáty křivé? Pod kloboukem osoba? (postavy v díle se vyptávají na zmizelého spisovatele; aluze na Erbenovu báseň *Polednice*, která patří do sbírky balad *Kytice*; s. 64);

U Jova! (aluze na římského nejvyššího boha Jupitera; s. 64);

...šel proto z trucu na tu skálu Tarpejskou... (aluze na římské tresty, kdy se křivé svědectví trestalo svržením z Tarpejské skály; s. 70);

...ten jim ovšem Démósthénés ukradl a pověsil ho nad tu Achillovu patu... a polykal oblázky! (aluze na řeckého řečníka, který je známý tím, že si kvůli snaze překonat vadu řeči, vkládal do úst kamínky; dále aluze na Achillovu patu, tedy narážka na jediné zranitelné místo; s. 70);

...výpravy do Zkázy Pompejí! A poslyšte, jestlipak víte, že staří Habsburkové znali již kocoura Felixe! (aluze na římské město, které bylo zničeno sopkou Vesuv a na populární americké němé filmy o kocouru Felixovi; s. 71);

Ani paprsek světla nepronikl hustou tmou, jež dělila ubohé vzduchoplavce od hrozných hladin běsnícího moře. (aluze na dílo Julesa Verna; autoři v dramatu četli z jeho knihy; s. 87);

Co motýl, nač motýl, proč motýl? Copak jsem ze života hmyzu? (narážka na společné dílo od Karla a Josefa Čapkových nazvané *Ze života hmyzu*; s. 89);

Hopsa, hejsa, do Štokhoma... (aluze na dětskou říkanku Hopsa, hejsa do Brandejsa; s. 97);

Pro Peer Gynta! (zvolání nordického stařečka Olafa; je to aluze na stejnojmennou báseň od Henrika Ibsena; s. 98);

A z vašich rtíků vanou větry od pólů. (narážka na básnickou sbírku *Větry od pólů* od Otokara Březiny; s. 101);

Jsem Ahasver a nikde nepostojím. Jsem Odysseus na cestě do Ithaky. (slova Kvida Marii, když se ho nordická kráska Selma ptá, odkud přichází; aluze na postavu Ahasvera, který musí kvůli svému provinění bloudit po zemi; dále aluze na ithackého krále Odyssea, který se vrací strastiplnou cestou domů do Ithaky; s. 102);

Je to pravda, jsi ještě mlád a máš brýle, a to brýle růžové, kterými na svět hledíš. (aluze na dílo *Labyrint světa a ráj srdce* od J. A. Komenského, kde hlavní postava hledí na svět přes růžové brýle a získává tím zkreslenou představu o světě; s. 105);

Kat a blázen:

Nešťastné dítě, cos to učinila, takhle si představuješ svatební košili pro svého muže? (aluze na další Erbenovu baladu z *Kytice*, tentokrát na *Svatební košili*; s. 181);

Santa Concentracion. (narážka na nacistické koncentrační tábory; autoři název převedli do španělštiny, aby zapadl do mexického prostředí, ve kterém se děj odehrává; s. 224);

Tak pojd'te se mnou na balkón, chtěl bych vám ukázat měsíc nad řekou. (aluze na Měsíc nad řekou od Fráni Šrámka; s. 238);

Vždyť ono se to, jako ta mládež, přímo dere do těch míst hříchu a nepravosti... Do těch Sodomek a Gomorek, sem už to taky chodí! (aluze na biblická města Sodoma a Gomora, která byla kvůli svým hříchům zničena ohněm; s. 253);

Kam nemůže čert, tam nastrčí Wachsmanna. (narážka na samotného autora hry, Jiřího Voskovce, který se původně jmenuje Wachsmann; s. 253);

Hoj, ty štědrá náhodo, konečně vás nalézám, dítě! (další aluze na Erbenovu Kytici, nyní na baladu *Štědrý den*; s. 257);

Robin Zbojník:

...já nevytáhnu do války, já nemůžu, já nesmím, vždyť já slíbil odzbrojovací konferenci, že nebudu válčit. Co by tomu řekla Společnost národů. (aluze na stejnojmennou mezinárodní organizaci pro zajištění míru a bezpečí, která byla založena po skončení první světové války; s. 159);

Naši největší zbrojmistři, Krupp a Schneider, mi to píší taky. (aluze na zbrojařské společnosti, francouzskou firmu Schneider a německou firmu Krupp; s. 160);

Leč určitou opatrnost bych radil, Sire. Kriegsschuldfrage! (aluze na německý časopis *Die Kriegsschuldfrage* založený roku 1923, který se zabýval otázkou válečné viny; s. 160);

Aha, Puk! Neklamou-li mne oči a můj sluch, tak tys ten zbojný, rozpustilý duch, ježž zvou smíšek... Totiž to je tak, takhle, jak si to teď říkal, si mne představuje Shakespeare. (aluze na Shakespearovo dílo *Sen noci svatojánské* a na jednu z jeho postav; s. 168);

Zbojníkem být, nebo nebýt, žítí volně nebo nežít, to je právě otázkou. (další aluze na Shakespearovo dílo, tentokrát na citát z *Hamleta*; s. 170);

Mé bohatství je hučení borů po lučinách a květ, který se skví zjara v sadě. (aluze na českou národní hymnu; s. 178);

Daleká je cesta k Tipperary... (aluze na stejnojmennou anglickou vojenskou píseň, postavy ji zpívají v českém jazyce; s. 190);

Já vám ukážu, co je to Klub českých turistů! (aluze na známý český turistický klub, který funguje od roku 1888 dodnes; s. 191);

Drákula (autoři obsadili do jedné z postav strašidel upíra Drákulu, který je hlavní postavou stejnojmenného románu od Brama Stokera; s. 218);

Tymolin je dobrá pasta, říká v uniformě Vlasta. (aluze na reklamy na zubní pastu Tymolin, ve které účinkoval Vlasta Burian; s. 230);

Na tom nesejde, jen sedláka, který jde za pluhem, nechte na pokoji, také svobodníka, který se ubírá zeleným houštím lesním. Zato šejdíře a bařtipány bijte a važte a pamatujte především na velikého šerifa z Nottinghamu. (aluze na dílo *Lyttle Geste of Robin Hood*, autoři užili autentickou větu z této anonymní legendy; s. 231);

4.3.4 Cizojazyčné citáty

Spisovatelé ve svých dílech obohatili text tím, že přejali slova z cizích jazyků. Funkcí těchto využitých cizích slov je ozvláštnění textu a charakterizace postav a prostředí. V mnohých případech se tato cizojazyčná slova podílí i na satirickém vyznění děl.

V našem případě si autoři velmi rádi pohrávají s jazykem a tvoří různé obměny slov či slovních spojení. Cizojazyčná slova tak v mnohých případech nejsou napsána gramaticky správně (v počeštěné podobě) nebo je autoři zapsali ve fonetické podobě. Tyto obměny však nejsou nepřehledné. Čtenář (divák) tak není na pochybách, ze kterého jazyka daný výraz pochází. Cizí slova se objevují jak v jednotlivých dialozích postav, tak v názvech jednání či písní. To se objevuje pouze v případě *Vest Pocket Revue a Robin Zbojník*. Ve hře *Kat a blázen* jsou všechny písně české.

V dramatu *Vest Pocket Revue* se velmi často vyskytují slova z **francouzského jazyka**. Je to způsobeno tím, že v době vzniku díla (20. léta 20. století) byli oba autoři velmi ovlivněni francouzským prostředím.

Vest Pocket Revue:

*Allo, qui est à l'appareil?*³¹ (s. 29); *À propos, jak by řekl Francouz, času nemám nazbyt.* (s. 38); *Za chvíli bude Mi-carême, Carnaval v Nizze, veselý Montmartre oděje maškaru a barvitý průvod rozlije se po bulváru.* (s. 61); *À Paris, ma chérie...* (s. 62); *Paris, Paris, ô ville infâme et merveilleuse!*³² (s. 65);

³¹ Haló, kdo je u telefonu?

³² Paříž, Paříž, město ohavné a úžasné!

Jiný případ je v díle *Kat a blázen*. Výběr cizojazyčných slov je zde ovlivněn typem prostředí, ve kterém se děj odehrává (Mexiko). Proto se v průběhu celého díla často objevují slova či celé věty ze **španělského jazyka**. Běžné je také oslovování postav španělskými výrazy, například: *don, doña, señora, señor*.

Kat a blázen:

Ó, buenos noctas, done Rodrigo. (s. 204); *Buenos noctas, señores y señoritas. Sem přijde víno y špeko...y syro ementalo semo tamo! Ale to je dražota, všechny prachy na to praskly. Máš pesos nebo péjos? Ani vindros!* (s. 207); *Ollé, carioca!!* (s. 209); *Caballeros, klid a rozvahu, prosím, objednávka je neobvyklá...* (s. 212);

Ve všech třech dílech jsou pak častá také slova z **jazyka latinského**.

Vest Pocket Revue:

Vivat! Vivat! (s. 32); *Mens sana in corpore sano.*³³ (s. 34); *Skutečně, tres pedes faciunt collegium.*³⁴ (s. 49); *Právě mi prolétlo hlavinkou mojí kučeravou přísloví, které dí, že lid chce panem et...circulos meos noli turbare*³⁵ *...Diogenes...Et tu mi fili!*³⁶ *K tomu obyčejně se dodává: Quo usque tandem abutere Catilina...*³⁷ (s. 69); *...a přidali ji na váhu a řekli: Vae victis.*³⁸ (s. 70); *Slyšte starou průpověď: Bella gerunt allii, tu felix Austria nube!*³⁹ (s. 71); *Lid chce jednu tvrdou et practicum exemplum.*⁴⁰ (s. 71); *Například ex cathedra, z katedry, nebo... z abrupta, ex abrupto.* (s. 72);

Kat a blázen:

Takzvaný pupus demagogicus. (s. 201); *Kdo to na mne naličil, ono je to maskulinum.* (s. 239); *„Tityre, tu fujarae recubans sub tegmine fagi“ – čili: „Dej si pozor na fujaru – Fabus ti ji chce zacpat parmazánem.“* (s. 268);

³³ Ve zdravém těle zdravý duch.

³⁴ Tři tvoří spolek.

³⁵ Nedotýkej se mých kruhů.

³⁶ I ty můj synu!

³⁷ Jak dlouho ještě budeš zneužívat Catilino...

³⁸ Běda poraženým.

³⁹ Jiní at' válčí, ty šťastné Rakousko slav sňatky!

⁴⁰ praktický příklad

Robin Zbojník:

Vždyť chyba je, řekl bych, spiritus movens⁴¹ veškerého života, spiritus movens, hybný líh. (s. 222); Nikoliv, dědečka ad absurdum⁴² ... (s. 222); Rozumím, dědečka sub specie aeternitatis⁴³, tedy Vousaté něco. (s. 222);

Další početnou skupinou jsou také slova z **anglického jazyka**.

Vest Pocket Revue:

Nu což, na waterpolo dost času v zimě, až bude zamrzlé kluziště. (s. 32); Any Ice, please, Lady. (s. 34); Provozuje se jen samý import-ex...Chápu, export do... (s. 68); Znáte-li pak „Horses“? Yes! Moravo, tvoje koňstvo, koně. (s. 72); SOS! (s. 76); Made in USA (s. 83); Ain't she sweet? (s. 95); Hopsa, hejsa, do Štokholma, temperatura povážlivě stoupá. (s. 97); Nuže, kdo je na servisu? Vy pane kolego. Plej! Rýdy. Ping! Pong! Ping! Pong! Aut! Serty fifty, edventyč for jů, tůs, pardon, dva tůsy. Čenž kurt. (s. 100);

Kat a blázen:

Jsem velkolepě disgustnut! (s. 230); Já jí dokonce adorýruji. (s. 232); Hrajete rádi hot? (s. 270);

Robin Zbojník:

Mé blahopřání, lady and gentleman! (s. 166);

Výjimečně se v dramatech vyskytují i slova původem ze **slovenského, německého či ruského jazyka**.

Vest Pocket Revue:

slovenština - *Prečo starosti?* (s. 85);

němčina - *Na melodii Für Dich – foxtrot* (s. 122);

ruština - *I což, báťuško, v Parizu i ostudu ztropit' možno.* (s. 64);

⁴¹ hybná síla

⁴² k nesmyslnosti

⁴³ pod zorným úhlem věčnosti

Kat a blázen:

slovenština - *Ale počkej, ujče, pánové žertují. (s. 212); Pohled', ujče, když na tom ti pánové trvají...* (s. 213);

němčina - *Morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle Scharfrichter Leute!*⁴⁴ (s. 169; Postavy ale toto přísloví v díle vydávají za švýcarské, protože, jak sami vysvětlují, nechtějí provokovat s němčinou.);

Robin Zbojník:

němčina – *Veel jsem nieder*⁴⁵ *a oni se nepoložili. (s. 156); Dýkou do zad? Dolchstoss*⁴⁶ *?* (s. 157); *Kriegsschuldfrage!*⁴⁷ (s. 160);

Dále jsou pro všechny tři texty typická cizojazyčná jména a názvy. Díla se v tomto ohledu ovšem liší. *Vest Pocket Revue* zahrnuje názvy z nejrůznějších jazyků (angličtina, němčina, francouzština, latina...), neomezuje se pouze na jeden daný jazyk. Oproti tomu v knize *Kat a blázen* autoři pracovali především se španělským jazykem. Je to dáno tím, že se děj celého příběhu odehrává v Mexiku. Pouze výjimečně se objevuje název v jazyce jiném. Přesvědčit se o tom můžeme v následujících ukázkách. Podobně je tomu v dramatu *Robin Zbojník*. Děj tohoto příběhu se odehrává v anglickém prostředí, proto jsou cizojazyčná jména převážně z tohoto jazyka.

Vest Pocket Revue:

Alfa Roll-Film; Balcar; Kvido Maria de la Camera van Obscura; Publius; Sempronius; Frank; Boulogneský lesíček; boudoár; Lesbos; Bersoni; Remington-portable; Singer; Popokatepetl; Antikatepetl; Titanic; Noe; Sinaj; Siam; Ritz; Rudy Widoelf; Souvenir de Paris; Lausanne; Démostenés; Achilova pata; James; Pencrof; kapitán Bluefontain; kapitán Fu-Ho; Vancouver; Rio; Singapur; Cecil B. de Mill; Jules Verne; Björnson; Jang-c'-ťiang; Shakespeare; Einstein;

⁴⁴ Zítřa, zítřa, jen ne dnes, říkají všichni kati lidem!

⁴⁵ dolů

⁴⁶ rána dýkou

⁴⁷ válka, vina, otázka

Kat a blázen:

Don Blasco Ibane; Don Vasco Ibayo; Rodrigo; Doña Concepcion; Dolores; Juanilla; Don Baltazar; Santa Concentracion; Gaspar Radúzo; Melichar Mahuleno; Rio Grande del Norte; Engelmüller; Lippert; Dienzenhoferův pavilón; Carioca Sol Y Umbra; Caballeros; Popokatepetl; Antikatepet; Violeta Nozièrová; Wachsmann; Terentius Varo;

Robin Zbojník:

Edward; šerif z Nottinghamu; lady Johanna; Lord Broadcasting; Robin; Polonius; Drakula; Sir; Krupp; Schneider; mylord; sherwoodský les; Tipperary; Piccadilly; Shakespeare;

4.3.5 Výrazy expresivní

Expresivum je „lexikální výrazový prostředek vyjadřující citový, hodnotící a volní vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti. Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného výrazového prostředku, daná postojem mluvčího; u konkrétních výrazových prostředků se může mluvit o existenci expresivního příznaku.“ (Karlík, 2002, s. 131) Expresivní slova jsou opakem k lexikálním nociónálním prostředkům (ty vyjadřují jen věcný obsah).

Expresivní zabarvení podléhá klasickému dělení na kladné a záporné. Ke kladně zabarveným slovům patří slova lichotivá, mazlivá, familiární, domácí nebo dětská. K záporně zabarveným slovům patří pejorativa (slova hanlivá), augmentativa (slova zveličelá), vulgarismy či dysfemismy. Voskovec s Werichem velmi často používají deminutiva (zdrobnělá slova). Nejčastější přípony, jimiž slova zdrobňují, jsou: *-ek* (maršálek), *-ička* (vlastovička), *-inka* (maminka), *-ečky* (šátečky) a další. V textech najdeme například tato **kladně zabarvená slova**:

Vest Pocket Revue:

malounko; chuděrka; vlastovička; uzlík; opička; bleška; komnatka; staříčká renaultka; chuděrka; slečinka; lesíček; Kvidonek; staříčkový penzista; stařík; žebračenka; drahoušek; hlavinka; ručičky; šátečky; hezký žabec; štabajzna; šatečky; toaletka;

róbička; cedníček; lokálek; stupének; dědoušek sněžný; korouhvička; děřátko; potůček; vrabeček; nemluvnátko; drobeček; cukrdlátko; lesánek;

Kat a blázen:

butelka rumu; maminka; tatínek; jeminátko; dceruška; ovačky; tajtrlíkování; živůtek; vroubeček; slabůstka; odstraněníčko; holubička; talentík; párky;

Robin Zbojník:

ženuška; špitat; kuš; špunt; maršálek; smíšek; miláček; kapánek; šidítka; cucáček; Boleslávek; zajíček; boběček; ouška; panička; nočníček; dušinka; katafálek; vycucat; na kutě; čarostřelec; dědeček; bříško; polštářek; praporeček;

Častěji ovšem uplatňují Voskovec s Werichem slova se zápornou expresivitou. Autoři využívají zápornou expresivitu především k vystihnutí lidské hlouposti. Ta je ale v konkrétních dílech zobrazena odlišně – ve *Vest Pocket Revue* jsou za hlupáky hlavní postavy Ruka a Houska. V dramatu *Kat a blázen* je zobrazena lidská hloupost ve všech postavách, které nějakým způsobem představují diktaturu tehdejší doby. V důsledku toho, že autoři vystavěli toto dílo jako protifašistické, se zde tyto prostředky objevují ve větší míře než v díle předešlém. V textu *Robin Zbojník* se tato expresivní slova používají v souvislosti se zápornými postavami díla.

Vest Pocket Revue:

ty stará krůto; pán má dva blbé švagry; pokaždé mě dožerou; šel k šípku, ošklivý; ten jsem rozšmelcoval; hlupák; slečna se kabonila; kordisko; bídák; jen, aby se dožral; bídnice; šlágr; ta starou rachotinu; skořepina; hampejz; co tu řvete, holomci; ty jedno poleno; chuděra; nezbeda; lehká ženština; děcko; pačesy; holobrádek; zatracená hrobka; to je vůl; vydřiduch; prolhaný skrček;

Kat a blázen:

je to trouba; je to dědek; je to pad'our; plesnivý dědek; frkér; svinstvo; bábrle; zblbnul; dolejza; vášnivci; A safra, není to hampýz? Namoutě, to tě pýzl; vyžírka; poslyšte, lepá kamizolo; proklatě, ponuří kretění; jsi Mahuleno, a k tomu trouba; Radůzo je trdlo; milý bambulo; licoměrnici ; blbne se postupně v blbém prostředí; jsme

v troubě s triumvirátem; já jsem ten blbý; tohle jsi zkaňhal; popleto; kecáš a žvaníš; licoměrníci; poťouchlý putykář; bambulové; volovina; nekňuba; aby do toho nekafral; je to ale syčák; blbost; uličník; lump; potvora; rošťák; nejhnusnější spiklenci; bezcharakterní čeládka; pakáž; zpustlík; kejhák;

Robin Zbojník:

hňup; sakra; napařit na hlavu; spratek; dědek; povedený špunt (oslovení Puka); přiřarcovat; tlustoch; pupkáč; chlapisko; šejdíř; Robin zákeřník; uličník jeden; cháska; holenek; zmije (oslovení Johnny); středověký sprostáku; lesní pumprlík (oslovení Puka); zlosyn; skrček; ty snůško politických šmejdů; blbečku; blbost; poberta; to je kram; chud'as; sekýrovat; řvát; drž hubu; flaška; chlípník; chlapiska brunátná; civět; maškara; lotr; babo mizerná; hrome; potvora; balvan; padouch; kulihrač; šeredný vyzvědači; stvůra; hulákat; chrapouni;

4.3.6 Citoslovce

K typickým příkladům expresivních slov se řadí také citoslovce. „Citoslovce vyjadřují bezprostřední reakci na podněty. Některé z těchto podnětů budí různé city, pocity, hodnocení a jejich výrazem jsou subjektivní citoslovce pocitová. Interpretace většiny citoslovců tohoto typu závisí na komunikační situaci (kontextu) a na intonaci. Byť je tato skupina citoslovců převážně spontánní reakcí, je přesto do značné míry konvencionalizovaná.“ (Karlík, 2012, s. 356) Podle funkce se citoslovce člení na zvukomalebná (onomatopoická), pocitová (subjektivní) a kontaktní (vybíjecí). Ovšem toto je pouze jeden z výkladů, někteří autoři je klasifikují jinak (například Jaroslav Hubáček rozděluje citoslovce na emocionální, kontaktní a zvukomalebná).

Vzhledem k tomu, že jsou díla vytvořená dialogickou formou (a mají tak co nejpřesněji napodobit skutečný rozhovor), používají autoři tyto expresivní výrazy poměrně často. Jejich funkcí je vnášet do textu emocionalitu. Mnohdy dochází i k jejich zdvojení.

Vest Pocket Revue:

che che; no jo; aha; óó běda; ha; aha; buch; pst-pst; ó hanba; ba; hopsa, hejsa; hupky; jó; hé; pšá; ach; cha cha; hurá;

Kat a blázen:

huš huš huš; fuj; tata; ach ach; a jéje; kuš; hehe; hele; pst; ó ne; ha ha ha; pšt pšt; he he he; pfuj; ach; cha cha; hm; ó; hoj; ach; fuj; ejhle; pst; hle;

Robin Zbojník:

aha; ó; eh; hurá; úh; chachacha; pic; puc; chm; ouha; hej; pidly pidly; húúúúúúúúúúchina; haf haf; pst; hej hola; jéje;

4.3.7 Humor a satira

Za satiru považujeme „každé literární dílo, které využívá humoru a vůbec estetického komična s konkrétním společenským záměrem kritiky.“ (Vlašín, 1984, s. 335)

Humor je „jedna z forem komična, jejíž doménou je úsměvné a chápající hodnocení směšné situace nebo objektu, oproti adresné a výsměšné satire. ... Slučuje v sobě prvky komična i tragična, v účinu pak smích i pláč.“ (Vlašín, 1984, s. 140)

Jednotlivá díla se v tomto ohledu poměrně liší. Je to dáno dobou jejich vzniku. Jak už jsem několikrát zmínila, *Vest Pocket Revue* je poetistické dílo, vzniklo ve 20. letech 20. století. Je to dílo čistě zábavné, s divokým a bláznivým humorem s minimem satiry. Oproti tomu text *Kat a blázen* (vznikl ve 30. letech 20. století) byl vytvořen jako satira na tehdejší nástup fašismu a totalitních režimů. Dílo *Robin Zbojník* autoři také sepsali ve 30. letech, fašistická tematika se zde ale neobjevuje. Text je také vystavěný jako satira, ale dochází v něm především k vysmívání se lidské hlouposti.

Vest Pocket Revue:

Houska

K tomu obyčejně se dodává: Quo usne tandem abutere Catilina...

Ruka

Ano! Co ty tady Catilino, budeš jezdit na tandemu...

Houska

...když tu máme kolo! (s. 69);

Ruka

...a polykal oblázky!

Houska

Proto nebyly silnice ve starém Římě šterkované. (s. 70);

Ruka

Ba, jsme staré vodní krysy. Pamatuješ, když jsme lavírovali v osmadvadesátém kolem mysu Hornova?

Houska

Jak by ne? Zpitý kapitán Bluefontain, jako dnes ho vidím. Válel se od návětrného k podvětrnému boku, a když jsme ho po bouři vzbudili, jak malé dítě plakal, že nebyl při tom, když přední stěžeň roztránil lebku žlutému ďáblovi Fu-Ho, který tenkrát na Dehtové Markétce kuchařil. (s. 74);

Hýčena

Co tu řvete, holomci? Chcete mi vzbudit vorvaně? Vy tu dřepíte a bouře je za dveřmi.

Ruka

Zavřít dveře, zavřít dveře! Bouře je za nimi. (s. 75);

Kapitán Hýčena (s deštníkem vstoupí na můstek)

Co to vidím? Což jste nečetl na klozetu vyhlášku, že z důvodů strategických admirálita přísně zakazuje jakékoliv fotografování objektů nádražních, pevnostních, jakož i paluby za bouře? Hned toho nechte! (s. 77);

Ruka

Času dost, pane kolego. Nezapomínejte, že náš příbuzný cestuje do Haparandy z důvodů úsporných po dně mořském a ve skafandru. Může mít celou řadu zpoždění.

Houska

Ano, ano, jen to přelézání kabelu co ho stojí času!

Ruka

A potom Golfský proud, Golfský proud!

Houska

Což o to, to nepadá na váhu. Což jste nečetl, že Kantonští přerážli vedení a že golf je bez proudu?

Ruka

Jděte, jděte, ani jsem netušil, že rasová nenávisť Číňanů šla tak daleko. Ostatně při oblibě, jaké se těší golf mezi anglickými státníky, je pochopitelné, že Mongolové jim úmyslně ten krásný sport překazili. (s. 88);

Houska

Publie, kladu vám ruku na srdce, uzemnil jste dobře naši vzducholod'?

Ruka

Sempronie, buďte úplně klidni. Naslinil jsem zevrubně kotvu, takže přimrzne k zemi. (s. 98);

Kvido

Hasíte požár mé lásky. Jste hasič! Jste polární hasič! Rozzuřila jste mne!!

Josefka

Spadla z vás maska klidu jako kdysi maska odvahy! Blažejí, co otálíš?

Kvido

Vyfotografujte si mne! Kašlu na vás!

Josefka

Neurážejte mého muže, jó, vy falešný Mistře!

Jossek

Prosím, neračte se hýbat. (Otevře aparát, vyteče voda) (Kvido se chechtá)

Josefka

Blažejí, žádné vodotrysky!

Jossek

Hrom do oceánu a do celého cestování pod mořem! Zapomněl jsem vylít aparát! (s. 104);

Houska

Peťuro, nejsem tvůj strýc, jsem tvůj otec!

Ruka

Tatíčku!

Houska

Jsem zločinec, Peťuro!

Ruka

Zločinný tatíčku!

Houska

A ta, kterou miluješ, to je hřích mého mládí, je to tvoje sestra!

Ruka

Pozdě, otče, pozdě! (s. 107);

Lepra

Mlčte, nepotřebuji vaší ochrany. Jsem Lepra, což znamená „Malý vrabeček odpočívající na rozkvetlé jabloni v Kóbe“. Již moje jméno praví, že nikdo mne nemůže beztrestně urážet.

Josefka

Jaká drzost od této nekulturní zaostalé divošky!

Lepra

Nekulturní! A co Shakespeare, Einstein, bratři Čapkové? Chcete, abych vám citovala jejich spisy?

Josefka

Děkuji, neznám bezvýznamné buddhistické velekněze, jejichž jména jste na mne vychrlila. Stačí mi... (s. 116);

Kat a blázen:

Mahuleno

Nepovídej, línej seš, línej! Morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle Scharfrichter Leute! To je starý švýcarský přísloví.

Radůzo

Kdyby ty sis nechal tyhle lingvistický znalosti!

Mahuleno

Já stejně nic jinýho neumím a ještě říkám, že je to švýcarský, abych neprovokoval s němčinou. (s. 169);

Radůzo

Vždyť ty si to sám sugeruješ! Vždyť jsi ty to fuj na císaře nekřikl.

Mahuleno

Tahle hlava je odsouzena, tahle hlava musí vědět, co řekla. Já řekl fuj, císař to slyšel a vzal to na sebe.

Radůzo

A co tobě je do toho, že on to vzal na sebe, když jsi to na něj nemínil?

Mahuleno

A co jemu je do toho, že jsem to mínil na jezevčíka?

...

Radůzo

A pročpak jsi volal fuj na jezevčíka?

Mahuleno

Ale já ho osobně neznal, co bych na něj křičel fuj, ale vedle jezevčíka bylo něco.

Radůzo

Copak to tam bylo vedle jezevčíka?

Mahuleno

Co může ležet vedle jezevčíka? Kniha!!

Radůzo

Na kterou knihu jsi křičel fuj?

Mahuleno

Ale prosím tě, na knihu budu křičet fuj?

Radůzo

Copak tam leželo, jen to řekni...

Mahuleno

Ba ne! Mě nevyprovokuješ!

...

Mahuleno

*Prostě to tam leželo a já řekl fuj a císař jel zrovna okolo a vzal to na sebe.
Trouba.*

Radůzo

A pročpak jsi to neřekl u soudu?

Mahuleno

Já řekl, že je trouba, a to jsem neměl dělat. (s. 170);

Ibane

Tak Mahuleno nevykřikl fuj na císaře?

Ibayo

On vykřikl fuj kvůli...

Carierra

...kvůli...výkonu...jezevčkovu...

Ibane (zděšeně)

Tak národní hrdina neumřel pro naši věc, národní hrdina zemřel pro... (s. 191);

Radůzo

Co jste udělali z domů, že tak vyrostly? Proč se pohybují po ulicích věci s gumovými obručemi, proč troubí smrdíce? Jsou to hudební nástroje nebo nesmysl?

Mahuleno

Kde mají tramvaje koně? Jsou ty koně vevnitř anebo jsou všechny ulice z kopce, že to jezdí samo?

Radůzo

Potom, kam se odstěhoval cis. hrd. soud, v tomto případě císařský hrdelní soud? Jdu se tam hlásit, a on je tam lahůdkář!

Mahuleno

Člověk čeká, že je tam soud cis. hrd. – a on je tam Limppert!

Radůzo

Člověk čeká ctihodnou hlavu soudce a on se na něj dívá humr!

Mahuleno

A potom, to by nám milostpaní mohla říct...

Radůzo

Z jakého důvodu pečivo zvané kaiseršmorn se jmenuje trhanec?

Mahuleno

Proč se tomu říká republikánská pochoutka, když je to stejný svinstvo? (s. 194);

Radůzo

A safra. Není to tu hampýz?

Mahuleno

Namoutě, totě pýzl! Jsem věru rád, že nejsem ženat! (s. 208);

Rodrigo

Nechť Velkolepá Hlava se odebere do studovny. Je tam tepleji.

Mahuleno

Zůstanu, je tu teplo dost.

Rodrigo

Pravím, že ve studovně je tepleji. (Vytasí revolver)

Mahuleno

Pardon, já nevěděl, že máte teploměr. (s. 242);

Robin Zbojník:

Boleslav

Bratře králi, došla bagančata!

Edward

To mne těší, tak dej rozkaz obouvat!

Boleslav

Už se stalo, bratře králi!

Edward

Tak co ode mne chceš?

Boleslav

Jenže všechny boty jsou levé!

Edward

A kde jsou ty pravé?

Boleslav

Na ty se zapomnělo.

Edward (řve)

Rány boží, které nemehlo to objednálo?

Boleslav

Ty, bratře králi. (s. 150);

Pěšák

Ó králi, Sire, co počít? Helmy jsou nám malé.

Edward

Co mi sem lezeš? Kdo tě sem pustil?

Pěšák

Sire, ono nás to tolik tlačí. (Vzlyká)

(Johanna vypukne znovu v pláč)

Edward (k Pěšákovi)

Neplačte lady! (K lady) Nebreč... Totiž obráceně. Kdo to dal takhle ukout? Ukaž se, vždyť jsi komický...

Johanna (vzlyká)

Sire, snad by se to dalo napařit.

Edward

To je nápad, ukaž, já ti to napařím na hlavu. (Cpe mu helmu na hlavu, Pěšák úpí) Nejde to, je to plech. (s. 155);

Edward

Samozřejmě, šerife, jelikož ty tady zůstaneš a budeš až na další představovat královskou moc, režim, atd., dbej mi o pořádek a koukej, aby se všechno zaznamenalo, abychom měli v pořádku papíry pro historiky. Zase ale všechno nepiš.

Šerif

Já rozumím. Jen svědectví, že naši potomci měli slavné předky.

Edward

Ted' jdi, čtvrt hodiny ještě počkáme, jestli se ještě někdo nepřihlásí, a pak vytáhnu.

Šerif

Dohlédnu ještě, jsou-li rytíři řádně karosováni.

Edward

Prosím tě, ať si vezmou s sebou golfové hole a brusle!

Šerif

Stran bruslí, Sire, ve Svaté zemi je teplo.

Edward

Ať vezmou jednu na vzorek, kdyby přituhlo, dáme si je dělat na míru. (s. 161);

Johanna

*Já chtěla jinocha, jenž s bídou lidu cítí
a jeho bohatství je prosté polní kvítí.
Pod nosem mužný knír, na hlavě bujnou kštici,
hlas jako polnici za pravdu bojující!*

Broadcasting

Ona by chtěla národního socialistu. (s. 165);

Šerif (bouchá do stolu)

*Šarláte, nepřitěžujte si. Raději řekněte, máte-li nějaký majetek, abyste mohl
zaplatit pokutu!*

Šarlát

Mé bohatství je hučení borů po lučinách a květ, který se skví zjara v sadě.

Boleslav

To je na pokutu málo

Šerif

Máte nějakého vlivného známého?

Šarlát

Robina Zbojníka

Šerif

Já myslím na ministerstvu hvozdů, lesů, kleče a kosodřeviny.

Šerif (k Boleslavovi)

Pane kolego, to je opovážlivost: bez protekce na houby.

Boleslav

Budeš souzen a odsouzen (s. 178);

4.3.8 Písně

Nedílnou součástí dramát Jiřího Voskovce a Jana Wericha je také hudba (především jazzová), kterou pro Osvobozené divadlo psal Jaroslav Ježek. Některé písně byly doprovázeny textem, jindy zaznívala pouze melodie. Hudbu autoři často zapojují do předscén, občas ale využívali písně i v jednotlivých jednáních. Funkcí písní bylo pobavit jimi čtenáře a podtrhnout rytmičnost textu.

V dramatu *Vest Pocket Revue* se vyskytují spíše cizí písně, v některých případech (*À Paris, machérie...*) je postavy zpívají jak v cizím jazyce, tak v jazyce českém.

Seznam písní, které se objevují v tomto díle, je následující: *À Paris, ma chérie...* (na melodii *Black-bottom foxtrot*) (s. 62); *Koně (Horses foxtrot)* (s. 72); *Děkovný chorál (Na melodii Ej uchněm...)* (s. 79); *Slovač americká (na melodii Ukulele Lady foxtrot)* (s. 86); *Kdo? (Na melodii Who? – foxtrot)* (s. 91); *Maličká Pepička (Na melodii foxtrotu Ain't she sweet?)* (s. 95); *Líbej, líbej... (Na melodii Für Dich – foxtrot)* (s. 122); *Jdu vám jednou po poli (Na melodii: Yes, sir, that's my baby)* (s. 124);

Následně uvádím úryvky z některých z nich.

*À Paris, ma chérie... V Paříži, má drahá,
každý se namáhá,
aby se za každou cenu smál.
V Paříži, má drahá,
je podzemní dráha,
rovněž věž, žeť tam Eiffelova věž.
Metro jezdí pod ulicí bílou jako křída,
podzemní dráha, kde první je i druhá třída.
Ó, Paříž, má drahá,
pro mne je jak Praha.
Sázím se, že znám ji líp než ty!;*

*Slovač americká My jsme Slovač americká,
co drží krajany v Evropě,
naše práce pro vlast je nadlidská,*

záda v křesle, nohy na stropě.;

Maličká Pepička *Maličká Pepička*
byla vždycky veselá jak hrdlička
Od nyněčka Pepička
Smutná sedí na schodech co rosnička.;

Libej, libej... *Šel jsem kdys ulicí,*
na stranu čepici,
za sebou měl jsem velký flám.
Tu potkám děvčici,
svěží, růžolíci,
co chcete, byl jsem tak sám.;

Oproti předešlé knize se v textu *Kat a blázen* jedná spíše o písně sepsané samotnými autory. Některé z nich se staly tak známé, že zůstaly v povědomí lidí dodnes.

V tomto díle se objevují následující: *Mexická hymna* (s. 164); *Co na světě vadí* (s. 179); *Svítá, probud' se, už svítá* (s. 203); *Šaty dělají člověka* (s. 254); *Když jsem kytici vázala* (s. 257); *Kat a blázen* (s. 271); *Hej rup* (s. 276);

Níže jsou uvedeny úryvky z těch nejvíce známých písní.

Mexická hymna *Národe zazpívej forte*
Ó Rio Grande del Norte
Na jedné straně Popokatepetl
Na druhé straně Antikatepetl
V údolí kvetou kaktusy
Našinec se bát nemusí
Národe zazpívej forte
Ó Rio Grande del Norte;

Šaty dělají člověka *Je to tak třeba je to k nevíře*
Že z biskupa putna dělá uhlíře

*Je to tak třeba je to k nevíře
Že mnicha dělá kutna krunýř rytíře
Je to pravda odvěká
Šaty dělaj člověka
Kdo je nemá ať od lidí
Pranic nečeká;*

Kat a blázen *Dle starých pramenů kdysi kraloval
Starý vetčný král
Řečeného krále nikdo se nebál
Každý se mu smál
Ať dělal co dělal lid se chechtal dál
Národ byl spokojen reptal jenom král
Kat aby tohle spral jsem blázen sám
Jak už vládnout mám;*

Hej rup *Nemít chleba nemít práci
Živořit jak darebáci
To přec nikam nevede
Sám si nikdo neví rady
Dejme hlavy dohromady
Snad se nám to povede
Dvě holé ruce nám krize bídou zaváže
Ale dvacet tisíc rukou hravě dokáže
Že když nás krize vypekla
že si pomůžeme z pekla
každý jak to dokáže;*

V pohádce *Robin Zbojník* nejsou písně tolik známé jako z předešlé knihy. Stejně jako v knize *Kat a blázen* se zde zpívá pouze v českém jazyce. Zpívají je především postavy Roura a Trouba, tedy samotní autoři Voskovec s Werichem.

V tomto textu se objevují následující: *Balada o zbojníku Robinovi* (s. 170); *Tipperary* (s. 190); *Na shledanou v lepších časech* (s. 199 a s. 246); *Chybami se člověk*

učí (s. 224); *Čarostřelecká árie* (s. 229); *Proč nemohu spát* (s. 234); *Polka speciálně aktuální* (s. 242);

Následují ukázky písní:

Balada o zbojníku Robinovi

*Tím právě každá doba vyniká,
že potřebuje svého zbojníka,
jenž by bohatým bral a chudým dával,
šejdířům kožichy proklepával,
na břichopasy číhal za bukem
s lukem v ruce a šípem za uchem.;*

Na shledanou v lepších časech

*Každý z nás něco má, co občas tlačívá,
co mu dělá na tvář vrásky.
Každý z nás starost má, v sobě ji ukrývá
pro peníze nebo z lásky.
Rozděľme bolest rovným dílem
A pak dejme se za stejným cílem.
Všichni se sejdeme,
až svou zem najdeme.
Nashledanou v lepších časech.;*

Čarodějnická árie

*Já váhám, ba věru váhám,
já váhám, ba věru váhám,
zda d'ábla na potaz mám vzít,
či boha na paměti mít,
já váhám, ba věru váhám,
leč chuť mám, i když se zdráhám.
A váhám, váhám a váhám!
Když válka zemi souží.
Já už váhat nesmím víc,
buď'to ryc, anebo nic!;*

*Proč nemohu spát Zeměkoule se dříve otočí,
než se mi podaří zavřít oči,
já už sám ani nedoufám, že bych mohl spát.
Nikdo se mi divit nemůže,
když vleze na chvíli do mé kůže,
neboť možná, že sám pozná, proč nemohu spát.;*

4.4 Implicitnost a explicitnost v uměleckém vyjádření

Marie Krčmová (2008) píše, že literární dílo počítá vždy s aktivitou čtenáře, který autorské sdělení interpretuje. Autor mu proto některé informace pouze naznačuje. Vedle věcného významu se v textu uplatňují také konotace, díky kterým si vnímatel vybaví určité představy a souvislosti ve své mysli. S tím souvisí nepřímá obrazná pojmenování, která jsou na konotaci založena.

4.4.1 Metafora

Metafora je „užití slova nebo slovního spojení v přeneseném, nevlastním, posunutém významu na základě podobnosti, přičemž aktuální metafora se může automatizovat a lexikalizovat. Podstata a fungování metafory se vykládá nejrůznějšími způsoby. Tradičně se tvrdí, že jde o přenesení významu z jednoho objektu, denotátu, na jiný na základě jeho podobnosti.“ (Karlík, 2002, s. 258)

Ve všech třech knihách autoři používají tento typ obrazného pojmenování. Pojmenování se přenáší z jednoho denotátu na jiný denotát – předměty mají nějaký společný znak, jsou si v něčem podobné. Metafora je subjektivní, patří do oblasti psychiky, takže vyžaduje čtenářovu aktivní spolupráci, zkušenost a představivost. Funkcí metafory je vyzdvihnout estetickou stránku v daných textech.

Vest Pocket Revue:

*ty stará krůto (oslovení Šavla); zuřivost kulminuje; zub času jest vykotlaný;
ožehavá situace; sladký klam; jsou vám v patách; čistá láska; pastva pro oko*

psychologa; teskné zvuky prolínaly zdmi; klamu úřady; pražská smetánka; město lásky, vášně a hříchu; směšný účet; zavěsit na nos; barvitý průvod; paluba skořepiny; bouře je za dveřmi; nebe otevřeno; černá hodinka; hezký žabec; chyba lávky; sladký zpěv severu; srdce mé je tak ledové; nejsladší rozkoš; požár mé lásky; ty jedno poleno; na dlani nesl jsem své srdce; černě zachmuřen; čejka (výraz pro ženu); v srdci tajuplné Asie; bouřlivý potlesk; rvát se se životem;

Kat a blázen:

národ mexický svrhl okovy nenáviděné monarchie; lid žpit jáсотem a vlasteneckým zanícením; položit život na oltář; dcera národa; matka národa; trouba (výraz pro císaře); nosit pod srdcem; v dobách nejtemnějších; špinavá minulost; skromná otázka; pohnuté shledání; se zlomeným srdcem; mít na krku; horká hlava; vře ve mně krev; nezahrávej si s mou hrdostí; mládež je žhavá do boje; to by tlouklo do očí; vládní otěže; mít v hrsti; čelo národa; vykřičník doby; železnou rukou třímá rodinné otěže; štědrá náhoda; mladá srdce; stíny minulosti; táhnout za jeden provaz;

Robin Zbojník:

výkvět rytířstva; slabé pohlaví; spravedlivé rozhořčení nezná mezí; z toho si nedělejte hlavu; nést tíhu situace; vyšší zájem; čistý úmysl; mít mé srdce; králova vůle na mne doléhá tak krutě; oloupena o svobodu svého srdce; ztratit nějaké to historické slovo; ušlechtilé city; chudá doba; bourá tradice; krvácí mi srdce; vidím vám do karet; topit se v perlách a démantech; chrabřej plán; vyšší zájmy; mé srdce je zcela jinde; vedl by mě k hříchu; zlatý klobouk; spása leží ve vašich rukou; svatý pokoj; ocitáme se na pódiu ožehavého dneška; rozsévati kulturu; vzplaneš k němu láskou; koření života; hříšné lásky; žertování s mocí;

4.4.2 Personifikace

Personifikace (antropomorfizace) je „druh metafory, přisuzování dějů a vlastností charakteristických pro člověka předmětům neživým, různým jevům a také zvířatům.“ (Karlík, 2002, s. 314)

Tato stylistická figura zvyšuje estetickou funkci v analyzovaných textech. Autoři užíli toto obrazné pojmenování převážně v textu *Vest Pocket Revue*.

Vest Pocket Revue:

tisk šušká; srdce vaše promluví; copak nám náhoda dá do péra; burza mne volá; veselý Montmartre oděje maškaru; zákony kázaly; básníci propast; slova prorazila vzduch; paprsek světla se už dostavil; rasová nenávisť šla tak daleko; severní záře uhodily; mráz duje; život zatne pěst;

Kat a blázen:

smrt zplodila druhého hrdinu; zem tápe v mlhách nejistoty; prozřetelnosti zlíbilo se postavit nás v čelo národa; myšlenky utečou skrz prsty; smrt semena zániku rozšívá;

Robin Zbojník:

stan má uši; pošli rozum domů; srdce je zadáno; blbost bude zastřelena; nastydla ozvěna;

4.4.3 Metonymie

Metonymie je druhým typem obrazného pojmenování. Pojmenování se přenáší z denotátu na denotát na základě věcné souvislosti. Tato věcná souvislost může spočívat ve vztahu místním, časovém, způsobovém, příčinnostním či látkovém.

Metonymie „vzniká přenesením pojmenování na skutečnost, která je s původní spjata nějakou prostorovou, časovou, kvalitativní, funkční, příčinnou a jinou souvislostí, či soumezností.“ (Karlík, 2012, s. 98) Oproti metafoře je metonymie spíše objektivní a racionální.

Metonymie ve zkoumaných dílech není častým jevem, můžeme v nich nalézt pouze několik případů. Její funkce je zvýšit estetický účinek a zvýraznit komickou stránku textu.

V knize *Vest Pocket Revue* je patrná snaha autorů výraz zesměšnit: *triosk* (původně kios, prodejní stánek, který Ruka přejmenoval podle toho, že má tři nohy).

V textu *Kat a blázen* se objevuje následující: *dal si čtvrtku ryzlinku*.

V pohádce *Robin Zbojník* autoři využili více druhů metonymie. Jde o typ metonymie, kdy se pojmenování činnosti přenáší na původce činnosti: *spojenec; stráž; sluha*. (Filipec, Čermák, 1985, s. 115) Další případ metonymie v tomto díle: *hlava rodu*.

4.4.4 Synekdocha

Za zvláštní případ metonymie je považovaná synekdocha. „*Je nejčastěji založena na souvislosti části a celku. Pojmenování části se přenáší na celek (pars pro toto), nebo se pojmenování celku přenáší na část (totum pro parte).*“ (Karlík, 2012, s. 99)

V knize *Vest Pocket Revue* se synekdocha neobjevuje. Drama *Kat a blázen* obsahuje následující: *dvě ruce nám bídou zaváže, ale dvacet tisíc rukou hravě dokáže.* V textu *Robin Zbojník* se objevuje tato synekdocha: *z jeho rukou přijde záchrana.*

Jak můžeme vidět, synekdocha je spolu s metonymií méně stylově aktivní. Autoři je využívají pouze okrajově pro oživení textu a pro zvýšení estetické funkce děl.

4.4.5 Přirovnání

Dalším prvkem, který autoři v dílech používají, je přirovnání. Nevyskytuje se však velmi často. A jak je vidět z následujících ukázek, frekventovanější je v knize *Vest Pocket Revue*. „*Podkladem přirovnání je podobnost, a to nejrozmanitějšího druhu: podobnost v tvaru, barvě, velikosti, v duševní vlastnosti, v činnosti, účinku atd. Podobnost může být povšechná, ale častěji se týká jen některého dílčího znaku.*“ (Bečka, 1992, s. 130)

Často se objevují přirovnání názorná a intenzifikační. Podílí se na ozvláštňení textu a zároveň posiluje estetickou funkci a humornou stránku daných děl. Spisovatelé často přirovnávají spojkami *jak* a *jako*.

Vest Pocket Revue:

jako veslař jsem na straně Oxfordu; číhal jsem na ně jak na slepou zvěř; jako vlaštovička budu poletovat z místa na místo; tvrdé a houževnaté jako ten život, co je tvrdý a houževnatý; úskočná jako derviš a vinoucí se jako chřestýš; vystoupím jako obyčejně; jak malé dítě plakal; kouří jako lodstvo Jejího Veličenstva; my tu mrtví ležíme, jak zákony kázaly nám; tvrdé a houževnaté jako ten život; moje žena pracuje v kancelářích jako muži;

Kat a blázen:

vypadá to jako salám a je to pes; budeš bita, jako jsi nikdy nebyla; kdo tam není jako Radůzo a Mahuleno, živi a zdrávi; mluvil jako oficiál; vládněte jako blázen i jako kat;

Robin Zbojník:

jako že má duše i tělo bez poskvrny jsou, nikomu jsem ani nešpitla; jeho bohatství je prosté polní kvítí; mluvím jako k lidu; pokladna je prázdná až hanba; zůstal jsem jak bleskem zasažen; jeho krok je tanec, jeho hlas polnice; mé srdce bije stejně jako vaše;

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala analýze vybraných děl od autorů Jiřího Voskovce a Jana Wericha. A to konkrétně textům *Vest Pocket Revue*, *Kat a blázen* a *Robin Zbojník*. Z uspořádání jednotlivých kapitol je patrné, že je práce rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

Podkapitoly v praktické části jsou rozděleny a pojmenovány podle publikace *Současná stylistika* (2008) od Marie Čechové, Evy Minářové a Marie Krčmové. Ze základní charakteristiky jednotlivých děl je zjevné, že knihy patří mezi drama, které spolu s lyrikou a prózou vytváří základní literární druhy.

První rozdíl mezi jednotlivými díly můžeme najít v jejich tématech. Drama *Vest Pocket Revue* vzniklo ve 20. letech 20. století, patří tak do období poetismu. Zbývá dvě dramata *Kat a blázen* a *Robin zbojník* autoři vytvořili v letech třicátých. Do poetizmu už tedy nepatří. *Kat a blázen* je text vytvořený jako satira na fašistické a totalitní režimy 30. let. *Robin Zbojník* (ačkoli vznikl ve stejné době) se této tematice nevěnuje. Jedná se o pohádkový příběh, jehož námět autoři převzali z anonymní legendy *Lyttle Geste of Robin Hood*.

Praktická část práce se rozděluje na část hláskoslovnou, tvaroslovnou, syntaktickou a lexikální. U každé z těchto kapitol jsem uvedla příslušné ukázky z vybraných knih. Časté rozdíly se nacházejí v rovině hláskosloví a tvarosloví. Můžeme říci, že Voskovec s Werichem užívají spisovný jazyk v obou rovinách. Nespisovné prvky se objevují pouze v některých částech textů.

K nespisovným prvkům patří obecná čeština. Ve všech třech knihách se objevuje pouze změna $-ý > -ej$ a úžení $-é > -ý$. Následují tři případy, kdy se jednotlivé prvky nevyskytují ve všech třech dílech. První výjimkou je užití změny $-í > -ou$, která chybí v knize *Robin Zbojník*. Druhým případem je činné přičestí bez koncového $-l$, které je zastoupeno pouze v textu *Robin Zbojník*. Dále sem patří protetické $-v$, jež chybí v dramatu *Kat a blázen*.

V díle *Vest Pocket Revue* převládá neutrální vrstva jazyka, proto jsou v něm zmíněné jevy značně příznakové. Uvedené jevy obecné češtiny autoři využili pouze v konkrétních obrazech a scénách (čtvrtá scéna pátého obrazu, druhá scéna dvanáctého obrazu, první scéna čtrnáctého obrazu, první scéna devatenáctého obrazu). Voskovec s Werichem tím vytvořili důsledný kontrast k okolnímu spisovnému textu.

K jiné situaci dochází v díle *Kat a blázen*, kde sice také dominuje spisovná vrstva jazyka, ale oproti předešlé knize se obecná čeština neomezuje na konkrétní obrazy. Autoři užívají obecnou češtinu v průběhu celého díla. Kontrast se spisovným jazykem tak není tolik patrný.

V textu *Robin Zbojník* je situace shodná s *Vest Pocket Revue*. Obecná čeština je užita v konkrétních obrazech (první a druhá scéna pátého obrazu a sedmá scéna šestého obrazu). Právě v těchto obrazech vystupují samotní tvůrci hry a prvky obecné češtiny tak využívají ke kontrastu vůči ostatním postavám, které mluví spisovným jazykem.

Následně jsem se zaměřila na ty prvky, které jsou pro dramata Jiřího Voskovce a Jana Wericha typické. Jejich autorský styl se projevuje především v oblasti sloves. Ve všech třech textech užívají stejné příznakové tvary, jediný rozdíl je v kvantitě jevů. V knihách tak můžeme najít infinitiv zakončený na *-ti*⁴⁸, přechodníky přítomné či minulé, opisné pasivum, genitiv záporový a na archaický tvar slovesa, ke kterému je připojen sufix *-ž* (př.: *tlumočmež*).

Pro zvýšení míry poetizace užívali autoři také méně obvyklé seskupení hlásek nebo slova, v nichž dochází k opakování stejných či zvukově podobných hlásek. Dalším ze zajímavých prostředků je využití jednoduchých rýmovaných pasáží, někdy i celých básní v jinak prozaickém textu. Následkem toho je rytmická stránka ve všech třech dílech velmi pestrá.

Syntaktická stránka uměleckých textů je velmi variabilní. Jednotlivá rozebíraná díla se v syntaktické rovině příliš neliší. Spisovatelé využívají všechny typy vět a syntaktických spojení. Můžeme si povšimnout, že je syntaktická rovina ovlivněna tím, že se jedná o příběh podaný formou dialogu, který má co nejpřesněji napodobovat skutečný rozhovor. V dílech tak dochází zejména ke střídání délky vět. Lze tak narazit na věty jednoslovné, ale i na rozvitá souvětí. Pro vyzdvihnutí poetizace dialogů autoři často měnili slovosled. Velmi využívaným prvkem ve všech třech knihách je posunutí shodného přívlastku za substantivum a umístění slovesa až na konec věty. Jako prostředek kontaktu se čtenářem (divákem) byly ve velké míře využity věty tázací a zvolací, jejichž funkcí je něco zdůrazňovat a na něco upozorňovat. Nedílnou součástí syntaktické roviny jsou také syntaktické figury. Voskovec s Werichem užívali nejčastěji parentezi a elipsu.

⁴⁸ Jak jsem již zmínila na začátku práce, tento prvek byl až do 60. let nepříznakový. Ale z pohledu současného čtenáře se tento výraz jeví jako stylově aktivní. Z toho důvodu je infinitiv na *-ti* do práce zapojen.

Nejdelší část práce se věnuje lexikální stránce textů. Spisovatelé ve všech třech knihách vycházejí z neutrální slovní zásoby, kterou překračují, a využívají tak velmi široké spektrum výrazových prostředků. Z kapitoly věnované lexikální rovině je patrné, že Voskovec s Werichem používají ve všech dramatech velmi podobné prostředky. V dílech můžeme narazit na velké množství expresivních slov, a to jak kladných tak záporných. Výrazněji jsou zastoupeny vulgarismy. Velkou pozornost autoři věnovali také frazeologickým jednotkám, díky kterým dochází k oživení textu a k rychlému popsání situací. Ke zdůraznění dobového zabarvení byly do textů zapojeny rovněž knižní a zastaralé výrazy. V knihách je využito také velké množství aluzí, které ve většině případů plní zábavnou funkci. Vedle jazyka českého se spisovatelé nebrání ani jazykům cizím. Nejčastěji dochází k využití latinského, španělského, anglického či francouzského jazyka. Časté je též využití citoslovcí, která podtrhují emocionální stránku dialogů. Důležitým znakem všech děl je jejich humorně vyprávěný příběh, z tohoto důvodu se v nich vyskytují komické až satirické pasáže. Zajímavým prvkem je začlenění písní do příběhu. Dramata Voskovce a Wericha jsou známá hudebním doprovodem, na kterém s nimi spolupracoval Jaroslav Ježek. Některé z užitých písní jsou známé dodnes. Můžeme zde nalézt také velké množství obrazných prostředků, jimiž jsou metafora, personifikace, metonymie, synekdocha či přirovnání. Zmíněné prostředky mají za úkol zvýšit a zdůraznit estetickou kvalitu textů a působit na čtenářovy city.

Je nutné upozornit, že tato práce si všímá pouze tří vybraných děl, jež jsem analyzovala a porovnávala. Proto závěry, ke kterým jsem dospěla nelze aplikovat na celou tvorbu Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Pro celistvý pohled by bylo třeba udělat analýzu všech jejich publikovaných knih.

Literatura

Prameny

VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. *Hry Osvobozeného divadla*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 21–133.

VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. *Hry Osvobozeného divadla*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 141–247.

VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. *Hry Osvobozeného divadla*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 157–277.

Odborná literatura

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992.
ISBN 80-200-0020-8.

CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Slavné osobnosti divadla: herecké umění od antiky po dnešek*. Praha: Brána, 2004. ISBN 80-7243-202-8.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000.
ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Vyd. 2. Praha: Leda, 2009. ISBN 978-80-7335-215-8.

- ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné*. Vyd. 2. Praha: Leda, 2009. ISBN 978-80-7335-215-8.
- FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1985.
- HAVRÁNEK, Bohuslav, Alois JEDLIČKA. *Stručná mluvnice česká*. Vyd. 26. Praha: Fortuna, 2002. ISBN 80-7168-555-0.
- HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a..... Současná situace stylistiky*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.
- HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Opava: Optys, 1996. ISBN 80-85819-41-4.
- CHLOUPEK, Jan et al. *Stylistika češtiny*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-23302-3.
- JUST, Vladimír. *Werichovo Divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-079-3.
- JUST, Vladimír. *Jiří Voskovec a Jan Werich v divadle, ve filmu, v soukromí*. Praha: Brána, 2001. ISBN 80-7243-110-2.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.
- KOMÁREK, Miroslav et al. *Mluvnice češtiny [2]*. Praha: Academia, 1986.

Kolektiv autorů. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Vyd.2. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-7345-098-4.

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.

MACOUNOVÁ, Petra. *Infinitiv na –ti/-t v soukromé korespondenci první poloviny 20. století*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Zdeňka HLADKÁ.

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X.

ŘEŠETKA, Miroslav. *Německo-český slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Fin, 1996. ISBN 80-86002-02-0 .

SCHONBERG, Michal. *Osvobozené*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0415-9.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Časopisy

HOFFMANOVÁ, Jana a František ŠTÍCHA. O jazyku a stylu korespondence Jiřího Voskovce a Jana Wericha. *Korpus - gramatika - axiologie: časopis pro korpusový výzkum a hodnocení jazyka = journal for corpus research and evaluation of language*, 2012, č. 05, s. 3–33. ISSN 1804-137x.

Internetové zdroje

CHLOUPEK, Jan. Příspěvek k rozboru promluvy. *Naše řeč*, [online]. © 2011, č. 58, s. 34–36. [cit. 2016-04-19]. Dostupné z:

<<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5809>>

Internetová jazyková příručka. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [online].

© 2008-2016 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>

KRČMOVÁ, Marie. Protetické v v Brněnské městské mluvě. *Naše řeč*, [online].

©2008–2012, č. 57, s. 243-248. [cit. 2016-03-01]. Dostupné z:

<http://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:4d6789e2-4c3e-11e1-1331-001143e3f55c#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:4d678ada-4c3e-11e1-1331-001143e3f55c>

Latinská úsloví.latinsky.cz. [online]. © 2009. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z:

<<http://latinska-uslovi.latinsky.cz/>>

PYTLOUN, Ladislav. Jan Werich. *Slovník české literatury po roce 1945*. [online].

©1998. [cit. 2016-02-27]. Dostupné z:

<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1196&hl=+werich+>>

Slovník spisovného jazyka českého. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [online].

© 2011. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>>

Vokabulář webový. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [online]. © 2006–2016.

[cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/default.aspx>>

Instituce

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Jazyková poradna. Tel.: 257 531 793